

SAMASSA TILASSA

Yhteisöteatteri osallisuuden mahdollistajana

Centria. Raportteja ja selvityksiä, 15

Raisa Ekoluoma & Hilikka Hyttinen (toim.)

SAMASSA TILASSA

Yhteisöteatteri osallisuuden mahdollistajana

Centria-ammattikorkeakoulu 2016

JULKAISIJA:

Centria-ammattikorkeakoulu
Talonpojankatu 2, 67100 Kokkola

JAKELU:

Centria kirjasto- ja tietopalvelu
kirjasto.kokkola@centria.fi, p. 040 808 5102

Taitto: Centria-ammattikorkeakoulun markkinointi- ja viestintäpalvelut

Kannen kuvat: Hilkka Hyttinen, muut kuvat Jorma Uusitalo ellei toisin mainita

Julkaisun kuvissa esiintyvät pääasiassa Centria-ammattikorkeakoulun esittävän taiteen opiskelijat sekä Cimon North-South-South -verkosto Umodzin kautta koulutusohjelmaan saapuneet vaihto-opiskelijat.

Centria. Raportteja ja selvityksiä, 15

ISBN 978-952-7173-13-8 (PDF)

ISSN 2342-933X

SISÄLLYS

1. PROLOGI: KYMMENEN VUOTTA ESITTÄVÄÄ TAIDETTA – MIKÄ ON SEURAAVA ASKEL? Raisa Ekoluoma	4
2. TEATTERI LÄSNÄOLON TILANA VOI MAHDOLLISTAA SAMANARVOISUUDEN TILAN JA UUDEN YMMÄRRYKSEN Virpi Koskela	8
3. ERITYISEN HYVÄÄ TAIDETTA – HAVAINTOJA OHJAAJUUDESTA ERITYISRYHMIEN KANSSA Jarmo Skön	14
4. OLEN MONTA – YHTEISÖTEATTERI OSALLISUUDEN JA MONIANKKUROITUMISEN EDISTÄJÄNÄ Eeva-Liisa Kiiskilä	21
5. NYKYTAIDEKASVATUKSELLA KOHTI EKOSOSIAALISTA OIKEUDENMUKAISUUTTA Raisa Foster	27
6. MEETING POINT KOKKOLA - SOVELTAVAN TEATTERIN YHTEISPOHJOISMAINEN HANKE Hilkka Hyttinen	35
KIRJOITTAJAT	38

**1. PROLOGI:
KYMMENEN VUOTTA ESITTÄVÄÄ TAIDETTA CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULUSSA
– MIKÄ ON SEURAAVA ASKEL?
Raisa Ekoluoma**

Samassa tilassa – Yhteisöteatteri osallisuuden mahdollistajana on Nordplus Horizontal Meeting Point Kokkola -hankkeen loppujulkaisu ja samalla Centria-ammattikorkeakoulun esittävän taiteen koulutusohjelman viimeiseksi jäävä julkaisu. Se koostuu neljästä artikkelista, joista jokainen omalla tavallaan tekee näkyväksi sitä teatteri-ilmaisun ohjaajuutta, jota esittävän taiteen koulutusohjelmassa on pyritty kehittämään. Neljä kirjoittajaa avaa artikkeleissaan näköaloja niin teatteri-ilmaisun ohjaajan työhön kuin ihmisen kohtaamiseen ja taidekasvatukseen liittyviin kysymyksiin. Artikkelit kuvaavat osuvasti teatteri-ilmaisun ohjaajuutta murrosvaiheessa, jossa ammattiala ja siihen johtava koulutus tällä hetkellä ovat.

Työskentelin Centria-ammattikorkeakoulun esittävän taiteen koulutusohjelmassa vuosina 2010 – 2015 lehtorina ja syksystä 2012 alkaen myös koulutusohjelmajohtajana. Tuohon ajanjaksoon mahtuu radikaaleja muutoksia niin koko ammattikorkeakoulu- kuin kulttuurialan koulutuksen kentällä. Koulutuspaikkaleikkausten myötä myös Centrian esittävän taiteen koulutusohjelma päätettiin lakkauttaa ja viimeinen opintoihin valittu vuosikurssi aloitti opintonsa syksyllä 2012. Esittävän taiteen koulutusohjelma aloitettiin silloisessa Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulussa kymmenen vuotta aiemmin, vuonna 2002. Kirjoittaessani tätä esipuhetta viimeiseksi jäänyt vuosikurssi opiskelijoita on valmistunut tai viimeistelemässä opintojaan. Koulutuksen aloitus, koulutusohjelman kehittäminen ja koulutuksen lopettaminen mahtuvat kaikki tähän reilun kymmenen vuoden ajanjaksoon. Minkälaisen aukon koulutusohjelman poistuminen jättää alueelle? Entä ammattialan kehittämiselle?

Työelämäyhteistyötä taiteen ja hyvinvoinnin rajapinnoilla toimien

Centria-ammattikorkeakoulun esittävä taide on profiloitunut taiteen ja hyvinvointityön rajapinnoilla toimimiseen. Koulutuksen ytimessä on osallistavan taiteen osaaminen ja pedagoginen ajattelu; ymmärrys taidelähtöisestä toiminnasta erilaisissa yhteisöissä. Toimivimmillaan koulutus nivoutuu luontevasti osaksi työelämän organisaatioiden toimintaa ja mahdollistaa näin molemmin puolisen kehittymisen. Työelämäkokemus on opiskelijalle tärkeä tulevan työllistymisen kannalta, mutta se on tärkeä myös siksi, että näin teatteri-ilmaisun ohjaajan ammatilla kehittyä osana yhteiskunnan rakenteita. Teatteri-ilmaisun ohjaaja ei toimi sulkeutuneena omaan kuplaansa, vaan hänen tehtävänsä on paikallistaa uusia mahdollisuuksia moniammatilliseen yhteistyöhön ja taidelähtöiseen palvelumuotoiluun. Toimiva työelämäyhteistyö on mahdollistanut jatkuvuuden rakentamisen koulutusohjelman toimintaan. Luodut rakenteet ja sitä kautta lisääntynyt tietoisuus teatteri-ilmaisun ohjaajan toiminnasta ja soveltavan taiteen mahdollisuuksista voivat toimia pohjana myös tulevaisuuden uusille ammatillisille avauksille.

Teatteri-ilmaisun ohjaajan opintojen ytimessä on opitun soveltaminen erilaisissa yhteisöissä. Tämä näkyy vahvasti myös opetussuunnitelmassa. Jo opintojen alusta lähtien on tärkeää päästä ohjaus- ja fasilitointitehtävien kautta kasvattamaan omaa taidekasvattajan identiteettiä. Opetussuunnitelma sisältää vuosittain useita laajoja projekteja, joissa työtapojen opiskelu yhdistyy ohjaustehtäviin ja soveltavan taiteen eri muotojen kokeiluun. Näitä projekteja yhdistävät seuraavat seikat: yhteistyöorganisaatio edustaa työelämää ja työskentely soveltuu osaksi sen toimintaa. Tästä syntyy moniammatillinen yhteistyö, jossa kahden eri alan toimijat antavat oman panoksensa projektille. Toisaalta eri ammattialan edustajilla on omat vastualueensa projektissa; teatteri-ilmaisun ohjaajan ei tarvitse olla esimerkiksi päihdetyöntekijä tai terapeutti voidakseen toimia osana päihdetyön työyhteisöä. Projekti edellyttää taustatyötä eli tutustumista niin ryhmän tarpeisiin kuin työskentelytapoihin, joita tullaan hyödyntämään. Kohderyhmän kanssa tehdään sopimus työskentelyn kulusta. Luonteeltaan projektit ovat kehittämisprojekteja; pyritään löytämään uusia työtapoja, joissa taide yhdistyy esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan toimijan työhön. Pyrkimyksenä on kertaluontoisuutta enemmän rakenteiden tuntemus ja pitkäkestoisen yhteistyön rakentaminen; rakennemuutos ja mahdollisesti ajattelun muutos. Kun työskentelyä suunnataan tulevaisuuteen tästä näkökulmasta, tulisi miettiä myös rahoitusmalleja sille, että soveltava taide saataisiin osaksi rakenteita pysyvästi.

Esittävän taiteen ammatilliset verkostot pohjana tulevaisuuden työskentelylle

Esittävän taiteen verkostot Keski-Pohjanmaalla ovat ehtineet vuosien varrella kasvaa laajoiksi ja yhteistyöprojekteja on toteutettu niin koko vuosikurssin yhteisenä harjoitteluna kuin yksittäisten opiskelijoiden opinnäytetöinä ja syventävän harjoittelun foorumeina. Esimerkkejä on monia: Kokkolan kaupunginteatteri yhteistyökumppanina on tarjonnut mahdollisuuden tutustua ammattiteatterin toimenkuviin ja esitysproesseihin. Koulutusohjelma on ollut mukana kehittämässä teatterin yleisötyötä ja kuraattoritoimintaa esimerkiksi nuorten teatterikatselmus Olinpa kerran On Stage –tapahtuman organisoinnissa sekä vuosittain toteutettavissa, ohjelmiston esityksiin liittyvissä yleisötyöpajoissa. Kasvatusalan harjoittelut on toteutettu paikallisten alakoulujen viikoittaisissa teatterikerhoissa ja lasten valmistamiin esityksiin liittyvissä draamapajoissa. Taidekasvatusta ja museopedagogiikkaa yhdistävä museodraama –projekti on toteutettu vuosittain K. H. Renlundin museon kanssa. Hyvinvointityön alueelta pitkäaikaisia yhteistyökumppaneita ovat olleet Päihdekeskus Portti (ent. Ventuskartano) ja Keski-Pohjanmaan keskussairaalan psykiatrian kurssiyksikkö. Portin kanssa yhteistyössä on kehitetty Forum-teatteria hyödyntävä toimintamalli osaksi Portin asiakkaiden kuntoutusprosessia. Mie-

lenterveyskuntoutujille on toteutettu Unelmatyöpaja –nimellä kulkenut yhteisötaide-työpajakokonaisuus. Kiviniityn koulun valmistavan ja joustavan perusopetuksen oppilaiden kanssa on toteutettu usean vuoden ajan monikulttuurinen yhteisöteatteriprojekti. Osaa näistä projekteista on kuvattu aiemmin ilmestyneissä Centria-julkaisuissa. Koska koulutuksen toiminta on pyritty nivomaan osaksi alueen organisaatioiden arjen toimintaa, koulutusohjelman lopettaminen jättää tämän kehityksen kesken.

Teatteri-ilmaisun ohjaaja taiteellisena ja yhteiskunnallisena toimijana yhteisöissä

Taiteilijan tehtävä muuttuu ja muovautuu. Teatteri-ilmaisun ohjaajan ammatissa taiteellinen ajattelu yhdistyy yhteiskunnalliseen ymmärrykseen ja toimijuuteen. Jo opintojen aikana hankitut kokemukset työskentelystä erilaisissa yhteisöissä; ryhmän jäsenenä ja ohjaajana, osaltaan mahdollistavat soveltavan taiteen asiantuntijuuden synnyn. Osaamisen keskiössä on kyky asettua erilaisiin yhteisöihin ja soveltaa omaa taiteellista ammattitaitoaan siten, että yhteisön ääni tuodaan kuuluville. Tästä dialogista syntyy soveltava taide, teatteri-ilmaisun ohjaajan ammattiosaamisen ydin.

Esittävän taiteen koulutusohjelma on omalta osaltaan toiminnallaan ollut muovaamassa soveltavan taiteen työkenttää ja menetelmien kehitystä. Vaikka esittävän taiteen ammattikorkeakoulukoulutus supistuu, teatteri-ilmaisun ohjaajien työn merkitys tai tarve eivät vähene. Tästä syystä pidän olennaisena työn näkyväksi tekemistä, mitä tämäkin julkaisu edustaa.

Julkaisu esittelee teatteri-ilmaisun ohjaajan työtä erilaisissa yhteisöissä, kohtaamisen mahdollistajana. Teatteri-ilmaisun ohjaaja on tavoitteellinen, yhteiskunnallinen toimija. Hän ymmärtää käyttämiensä menetelmien mahdollisuudet ja osaa vastuunsa tuntien soveltaa niitä erilaisissa ympäristöissä. Hän osaa tukea ja innostaa yhteisön jäseniä ilmaisemaan taiteen keinoin ihmisyyden ja ympäröivän todellisuuden ilmiöitä. Olennaista on tahto toimia, joskus vastoin vallitsevia normeja. Soveltavan taiteen prosessi on luonteeltaan tutkiva; seikkailu ei-tietämisen maastossa. Tässä epävarmassa, mutta kutkuttavassa; mahdollisuuksia täynnä olevassa maastossa teatteri-ilmaisun ohjaaja navigoi ja luotsaa ohjaamaansa ryhmää kohti hiljalleen kirkastuvaa päämäärää, yhteisön äänen näkyväksi tekemistä.

Seuraava askel – haaste ja mahdollisuus?

Tämä julkaisu koostuu neljästä artikkelista, joista jokainen omalla tavallaan avaa niitä arvoja, tavoitteita ja käytäntöjä, joista Centria-ammattikorkeakoulun esittävän taiteen koulutus on rakentunut. Yhtä lailla artikkelit suuntavat kohti tulevaa; sitä, mitä soveltavan taiteen osaaminen ja yhteisötaide voisi tulevaisuudessa olla. Julkaisun avaa Virpi Koskelan artikkeli ”Teatteri läsnäolon tilana voi mahdollistaa samanarvoisuuden tilan ja uuden ymmärryksen”. Tämän jälkeen Jarmo Skön tarkastelee artikkelissaan teatteri-ilmaisun ohjaajuutta erityisryhmien taide-työskentelyssä. Hän pohtii myös käsitteen erityisryhmä-merkitystä sekä jaettua taiteilijuutta. Eeva-Liisa Kiiskilän artikkeli kuvaa Kiviniityn koulun ja Centrian esittävän taiteen monikulttuurisia yhteistyöprojekteja. Artikkelitekee näkyväksi koulutusohjelman toimintaa työelämäyhteistyökumppanin näkökulmasta. Julkaisun neljäs, Raisa Fosterin kirjoittama artikkeli pohtii ekososiaaliseen ajatteluun pohjautuvaa nykyaidekasvatusta modernin taidekasvatuksen ja ihmiskäsityksen haastajana sekä kriittiseen ajatteluun kasvattavana. Julkaisun lopuksi Hilikka Hyttinen kuvaa Meeting Point Kokkola –hanketta ja sen puitteissa toteutettua toimintaa.

Toivon, että tämä julkaisu asettaa haasteen taiteilijalle ja taidekasvattajalle: taide ei ole riippumaton linnake vaan elävässä yhteydessä ympäröivään yhteiskuntaan. Taide kuvaa, mutta myös haastaa tätä moniäänistä todellisuutta. Muuttuva teatteri-ilmaisun ohjaajuus ja taidekasvatuksen kenttä avautuvat haasteiden ja mahdollisuuksien maastona, jossa kuka tahansa meistä voi ottaa seuraavan askeleen.

Pietarsaaressa 6.8.2016
Raisa Ekoluoma

Koulutusohjelman toimintaa on esitelty myös aiemmin ilmestyneissä Centria-julkaisuissa:

Ranta-Ylitalo, Marja; Nelson, Sarah & Ventola, Marjo-Riitta 2011: Ainutlaatuisia unelmia – Kuvaus osallistavan taiteen työpajaprosessista

Ventola, Marjo-Riitta; Ranta-Ylitalo, Marja & Ekoluoma, Raisa (toim.) 2013: Osallistava teatteri sosiokulttuurisessa palvelumuotoilussa – Forum-teatteria päihdekuntoutuksessa

2. TEATTERI LÄSNÄOLON TILANA VOI MAHDOLLISTAA SAMANARVOISUUDEN JA UUDEN YMMÄRRYKSEN

Virpi Koskela

Syrjäytymisen ehkäisy soveltavan teatterin keinoin luo parhaimmillaan sellaista yhteisen kokemuksen jakamisen tilaa, joka auttaa synnyttämään samanarvoisuutta sekä uutta tietoa ja ymmärrystä.

Ihminen voi itse vaikuttaa elämäänsä niin ajatuksen, kehon kuin tunteenkin tasolla ja löytää sitä kautta merkitystä. Voimme muuttaa itseämme "parempaan" - aiempaa tietoisempaan suuntaan. Joskus henkilökohtainen muutos edellyttää kriisiä eli 'draamallista käännekohtaa' ennen kuin usko elämään ja sen kantavaan voimaan löytyy tai palautuu. Ruotsalainen taiteentutkija ja kirjailija Olof Lagergrantz onkin sanonut luovaan prosessiin liittyvästä flow-kokemuksesta, että: *"Äkkiä muistamme jotakin, minkä olimme unohtaneet."* Usein tällainen 'uudelleenmuistaminen' voi tapahtua ns. yhteisessä kokemusten jakamisen tilassa.

Yhteisellä kokemusten jakamisen tilalla tarkoitetaan sellaisia fasilitoituja olosuhteita, jotka mahdollistavat osallistuvien ihmisten kokemusten jakamisen mahdollisimman vapaasti ja sa-

manarvoisesti. Tällainen tila on tarpeellinen vaikkapa silloin, kun halutaan muuttaa tai kehittää tietyn ihmisryhmän, yhteisön tai organisaation toimintaa niin, että kaikkien organisaation jäsenten ääni (ja kokemus) tulee kuulluksi. Yhteisen jakamisen tila muodostuu osallistamisen, osallistumisen ja osallisuuden dialogista. Monet soveltavan teatterin yhteisölliset tai ryhmälähtöiset tekemisen tavat luovat sisäsyntyisesti näitä konkreettisia ja samanarvoisuutta luovia kokemusten jakamisen tiloja.

Globaalimmin tarkasteltuna yhteinen kokemusten jakamisen tila on demokraattinen, sosiaalisesti, eettisesti ja ekologisesti kestävä tila, jossa pyritään ottamaan huomioon ns. ”yhteinen hyvä” - eli planeettamme elämä - sen palveleminen ja jatkuminen. Tällaiset, planetaarisesti kokonaisvaltaiset näkemykset organisaatioiden kehittämiseen, innovatiivisuuteen ja johtamiseen ovat lisääntymässä myös alan tutkimuksessa ja kirjallisuudessa (mm. Scharmer, 2007; Scharmer & Kaufer, 2013; Senge, etc. 2009; ja Sveiby, 2009). Myös teatterin (ja muidenkin taiteiden) soveltaminen on vahva osa tätä ’monikulttuurista’, suurempaa kuvaa edustavaa kehitystä.

Teatteri on ollut aina soveltavaa, kokemusten jakamisen yhteisöllistä taidetta

Teatterin tekeminen on yhteisöllisistä rituaaleista kehittyneiden aikojensa alusta asti ollut yksi tärkeimpiä kokemusten jakamisen tiloista. Varsinkin viimeisinä vuosikymmeninä, jolloin ryhmälähtöinen devising-menetelmä on löytänyt paikkansa teatterin tekemisen kentässä, voidaan pokkana väittää, että teatteri on - taiteellisen ilmaisun lisäksi – elementti, joka lisää ihmisryhmien samanarvoisuutta, demokraattisuutta ja tietoa. Teatterin tekemisen avulla voidaan oppia uutta niin itsestä kuin toisista ja ympäröivästä maailmastakin. Yhteisen jakamisen tila edesauttaa yhteisölähtöistä luovuutta ja innovatiivisuutta. Kokemuksen jakamisen tiloja luomalla voidaan hyödyntää yksilöiden oman kokemuksen asiantuntijuutta. Niiden avulla luodaan ihmisille yhteisöllisyyden, samanarvoisen kuulemisen, ymmärtämisen, merkityksellisyyden ja oivaltamisen paikkoja – puhumattakaan uuden ymmärryksen synnyttämisestä.

Olin perustamassa vuonna 1993 syksyllä teatteriryhmää, joka koostui lastensuojelun jälkihuollon alaisista ja työttömistä nuorista sekä nuorista aikuisista. Ryhmä aloitti ”ongelmanuorten musiikkiteatterikoulutuksena”, kunnes muuntui vuonna 1994 Legioonateatteriksi. Legioonateatteri on toiminut siitä lähtien – ja toimii edelleen Tampereella samoin periaattein: mukaan pääsee, jos on työtön tai muutoin syrjäytynyt yhteiskunnallisista, nuorille suunnatuista aktiviteeteista – ja kiinnostunut jollakin tavoin teatterista. Pääsykokeita ei edelleenkään järjestetä. Tuolloin, 1990-luvulla Legioonateatteri oli ensimmäinen Suomessa järjestelmällisesti toimiva harrastajateatteri, joka yhdisti toimintaansa syrjäytymisen ehkäisyä, työttömien nuorten aktiivointia – soveltaen teatterin tekemistä kriminaalihuoltoon sekä sosiaali-, mielenterveys-, päihde- ja kasvatustyöhön. Samalla se oli niin itselleni – kuin kaikille muille mukana olleille – määrättömän merkityksellinen samanarvoisen kohtaamisen ja kokemusten jakamisen paikka. Legioonateatteri opetti minulle, että yhdessä tapahtuva mielekäs teatterin tekeminen voi johtaa asioihin ja sellaiseen henkilökohtaiseen sekä kollektiiviseen kasvuun, josta en ollut ikinä edes osannut kuvitella. Se opetti, että ihmisissä, millaisista taustoista tahansa tulevilla, voi olla valtaisa määrä potentiaalia, jota kukaan – ehkä vähiten ihminen itse – olisi uskonut siellä olevankaan. Samalla se avasi meille kaikille ’legioonalaisille’ uusia polkuja niin henkilökohtaisesti, yhteisöllisesti kuin ammatillisestikin.

Ilmaisuvoiman eheyttävä tarve yhteyteen lisää ymmärrystä ja vähentää syrjäytymistä

Ihmiskunta on tietävästi koko historiansa ollut kiinnostunut elämän synnystä, sen kehityksestä ja tarkoituksesta. Ihmisellä on taipumus löytää asioille ja ilmiöille merkityksiä – ja sitä kautta pyrkiä ymmärtämään niitä. Hänellä on sisäänrakennettu tietoisuuden laajentamisen tarve. Ymmärryksen ja tietoisuuden kartuttamiseen tarvitaan kokemuksellista, itse läpikäytyä tietoa, joka tuntuu joltakin ja on yhteydessä johonkin – usein johonkin itseä suurempaan, esimerkiksi luovaan henkeen, evoluutioon, rakkauteen, Maaäitiin, Jumalaan, Allahiin, maailmankaikeuden alkuvoimaan, elämän virtaan tai Big Bangiin. Teatterin (myös tanssin, laulun ja musiikin) ja ihmisen rituaalisen sekä yhteisöllisen ilmaisuvoiman historia on vahvasti sidoksissa tähän uskoon ja on sitä yhä edelleen.

Ensimmäiset ilmaisulliset teatteri-, tanssi- ja lauluesitykset juonsivat juurensa animistisista, shamanistisista rituaaleista, joiden kautta pyrittiin yhteyteen ihmistä suurempien (luonnon) voimien kanssa. Siten päästiin myös ymmärryksen ja kollektiivisen tietoisuuden laajentamiseen, lisättiin tietoa niin itse yhteisöstä kuin sen ulkopuolisestakin maailmasta. Sama tarve on osaltaan pitänyt teatterin (ja yleensä kollektiivisen taiteen) tekemisen ja kokemisen hengissä näihin päiviin saakka. Kollektiivisessa perimässämme ja DNA:ssamme on muistoja, joissa yhteisön rituaalit ovat vahvistaneet ja tervehdyttäneet meitä kokonaisvaltaisesti ihmisinä.

Ihmiskunta on myös tarve merkitykselliseen elämään. Tarve itseksi kasvamiseen, tarve individualisointiin, muutokseen omassa elämässä – ja sitä kautta itsensä ja tehtävänsä toteuttamiseen. Jo vuosisatoja elänyt aristotelinen draaman kaari todistaa sen, toimiihan se vielä aktiivisesti mm. elokuvakäsikirjoituksissa ja näytelmissä. Myös Aristotelesta tuhansia vuosia aiemmin eläneet heimoshamaanit, elävän elämän draaman taitajat, tiesivät tämän. Ihmisellä on draaman sankarin kaaren tavoin halu selättää omat hirviönsä, käydä manalan eli alisen syövereissä ja nousta sieltä vihkiytyneenä – kuin Gandalf, Valkea velho, kathartisen 'taistelun' jälkeen. Katharsiksen perimmäinen olemus on parantava puhdistuminen, puhdistautuminen – eräänlainen henkinen suihkussa käynti. Helpotus, lohtu ja toivo.

Nykyihmiset sairastavat paljon – varsinkin mieleltään. Stressi, masennus, paniikkihäiriö, uupumus, syömishäiriöt, päihdeongelmat, unettomuus, neuroosit, erilaiset addiktiot ja ahdistustilat jylläävät enenevässä määrin kaikkialla – ja uusia diagnooseja sekä erilaisia lääkkeitä tulee koko ajan lisää. Yhteistä useimmille edellä luetetuille oireyhtymille on kokemus elämän merkityksettomyydestä, jolloin ihminen ei koe itse voivansa vaikuttaa elämään juuri millään lailla. Mutta samanaikaisesti jotakin muutakin on tapahtumassa. Modernia aikaa hallitseva materialistinen ihmis- ja elämäkäsitys on pikkuhiljaa, askel askeleelta muuntumassa. Ihmisillä on erilaisten yksilöllisten ja globaalien kriisien kautta tullut mahdollisuus havahtua siihen, ettei elämään riitä pelkkä rahan ja tavaran keräily tai niillä vehkeily. Monet ovat entistä kiinnostuneempia tietoisuuden laajentamiseen, ymmärryksen ja oivallusten lisäämiseen. On taas tarve saada yhteys siihen suureen elämän voimaan, joka meitä kaikkialla ympäröi – ja oppia siitä jotain. Erilaisten spirituaalisten kokemusten jälkeen ihmiset usein kokevat (ymmärtävät) olevansa osa elämän tarkoitusta ja sen merkityksellistä olemassaoloa. On merkityksellistä olla elossa, olemassa ja tekemässä.

Teatterissa voidaan työskennellä yhdessä tarinoiden, elämäntarinoiden, sankareiden, arkkityyppien, omien lempisatujen tai itse kirjoitettujen juttujen maailmassa. Kun ihminen alkaa intuitiivisesti "mytologisoida" omaa elämäänsä vaikkapa elämäkertadraaman avulla, hän muodostaa luovan suhteen omaan tiedostamattomaan – ja alkaa todella ottaa haltuunsa omaa elämää. Teatteria ja ilmaisuharjoituksia tekemällä ihmiset voivat tavoittaa henkilökohtaista

myyttiään, tehdä eläväksi omaa tarinaansa. Myytit on mahdollista elää aina uudelleen, ne eivät katoa, ne kuuluvat ihmiskunnan henkiseen perimään. Ne ovat ”pyhiä”, alati läsnä olevia. ”Ollako vai eikö olla?”, kyselee Hamlet – edelleen yhtä ajankohtaisesti kuin yli neljäsatua vuotta sitten.

Myyttitutkija Eliade sanoo: ”Elämä ei ole mahdollista ilman avautumista kohti transsendenttia”. Omassa työssäni teatterin, ilmaisun ja erilaisten yhteisöjen kouluttamisen parissa olen saanut olla todistajana tapahtumissa, joissa ihmiset ovat päässeet kuin varkain kiinni omiin henkilökohtaisiin ja kollektiivisiin myytteihinsä. Ja se on ollut ehdottomasti työn parasta antia, sen arkipäivän ihmeitä. Myyttien kokemisten kautta ihmiset ovat voineet yhdistää omat tarinansa historian ”suuriin tarinoihin”, löytäneet eläytymis- ja samastumispintoja ja alkaneet ymmärtää laajemmin omaa elämäänsä - ja sitä kautta myös toisten elämää - elämää yleensä. Äkkiä tylsänä pidetty klassikkokirja tai –elokuva avautuu ja muodostuu intohimon kohteeksi, sekavista unista löytyy kokonainen tarina ja asioiden syvemmät yhteydet alkavat näyttäytyä. Se on koskettava ja kohottava kokemus. Elämä alkaa muuttua merkitykselliseksi, avautua seikkailuun. Yhteisin teemoin työstetyt esitykset tai maalatut kuvat voivat kertoa, että varsin henkilökohtaiset tuskamme ja kaameat kokemuksemme ovatkin yhteneviä toisten vastaaviin kokemuksiin. Emme ole ainoita, emme yksin. Myös voimakkaat onnen ja rakkauden tunteemme muistuttavat toisten kokemia tunteita. Emme ole ainutkertaisia, vaan kaikkien maailman sankareiden tavoin myös meidän on selätettävä pelkomme - tavalla tai toisella, muutoin emme pääse eteenpäin eikä katharsista, vapautusta, synny...

Teatterin osallistavan tekemisen ja teettämisen myötä olen saanut olla todistamassa useita tällaisia kokemuksia, jotka syvimmältä olemukseltaan ovat mysteereitä, koska niitä ei voi jäljitellä eikä toistaa. Myös niiden verbalisointi on vaikeaa, ehkä tarpeetontakin. Mitkään tietyt menetelmät eivät anna takuuta flown tai innovatiivisen läsnäolon hetken syntyyn, ne voivat ainoastaan avittaa tapahtuneeseen. Joskus, jostakin syystä johtuen vain tapahtuu niin, että yhteys syntyy – ja tekijäryhmä pääsee ehkä kokemaan sellaista ykseyttä, mitä ei koskaan aiemmin ole kokenut. Syntyy vahvoja tunteenpurkauksia ja syviä, miltei hengellisiä kokemuksia. Syntyy ryhmä, me. Syntyy rakastava yhteisö. Syntyy ”me, jotka onneksemme saimme kokea tämän”. Syntyy ”valittu kansa”, jolla on toki myös varjoisa puolensa, mutta siitä emme puhu nyt (se sama, jolla uskontoja, kansanliikkeitä ja poliittisia puolueitakin synnytetään). Mutta ykseys, yhteys on myös tie ymmärtää ja löytää ratkaisuja tällä hetkellä planeetallamme vaikuttaviin ongelmiin. Otto Scharmer, saksalaissyntyinen taloustieteen professori, joka kouluttaa maailman huippujohtajia kestävästä kehityksestä tielle, kuvaa tällaista ihmisen ajattelun ja toiminnan sisäisen ja ulkoisen läsnäolon tilaa nimellä ”Open Will” (Scharmer, 2009).

Yhdessäolo, luonto, pitkät harjoitteet ja itsen sekä ryhmän äärellä tapahtuva hiljentymisen vapauttavat energiaa, joka purkautuessaan mahdollistaa ihmisiä olemaan sitä, mitä he ovat. Näitä kokemuksia on mahdoton sanallistaa, mutta ne sisältävät sitä ”todellista laatua”, mitä nykyelämän arkipyörytyksessä useimmilta puuttuu – ja mitä on vaikea mitata...tahi piirtää käyriksi, laatikoiksi tai numeroiksi power point –esitykseen. Nämä kokemukset mahdollistavat muutoksen astua ulos omasta päänsisäisestä juoksupyörästään; apatiasta, katkeruudesta, kykenemättömyydestä ja toivottomuudesta. Ne vähentävät oikeasti syrjäytymistä ja lisäävät hyvinvointia. Luova, kehollinen ja eläytyvä tekeminen voi olla yhteisöä yhdistävä, yhteishenkeä vahvistava ja elämän taakasta puhdistava kokemus, johon kaikki osallistajat voivat antaa oman panoksensa, tulla kuulluksi, nähdyksi ja kuuluneeksi johonkin.

Laitetaan parantajien heimo taas liikkeelle!

Luovan tekemisen kautta – sen sisäsyntyisiä, evolutiivisia parantavia voimia käyttäen – voimme toiminnallamme vastata muutoksen tarpeeseen. Ihminen on luova, leikkivä eläin, joka mielikuvitusta käyttäen kykenee itsensä rajattomaan ilmaisuun. Kehomuisti on yksi tällainen väline. Kokemukset niin omasta kuin ryhmäläistenikin kehomuistista ajoivat minut aikanaan opiskelemaan holistista ihmisenäkemyksiä, sen filosofiaa, perinteistä kiinalaista lääketiedettä, taolaisuutta ja ekspressiivistä taideterapiaa.

Ohjaamieni ryhmien kanssa käydyt keskustelut, tehdyt harjoitteet, koetut tilanteet ja purettu kokemukset ovat kaikki tuoneet näyttämölle yhden yhteisen asian: merkityksellisen elämän tarpeen. Meillä kaikilla se on, vaikka kuinka manipulolisimme, shoppailisimme, sisustaisimme, vaihtaisimme ukkoa, akkaa, autoa ja asuntoa, olisimme yksilöllisiä, yksinäisiä ja sairastaisimme. Ja ellei merkityksellisyyden tarpeeseen vastata, ihminen kuolee sisäisesti ja muuttuu robotiksi. Tai näkymättömäksi. Hienoimpia hetkiä työssäni ovatkin olleet ne, jolloin olen nähnyt muutoksen, loikkauksen tai oivalluksen tapahtuvan. Hetken, joka on auttanut ihmistä ”muistamaan” todellisen olemuksen ja tehtävänsä. Ne ovat olleet aina yksilöllisesti ja kollektiivisesti koskettavia hetkiä. Scharmerin tavoin ajattelen, että noissa hetkissä ihminen on hetkellisesti läsnä koko potentiaalissaan ja saa kiinni jostakin sellaisesta, mihin hän kuuluu, ja/tai mitä hän on. Nuo hetket ovat usein myös ideoiden, oivallusten, ymmärryksen laajenemisen tai suuren liikutuksen hetkiä. Ja täynnä myös kehollista tunnistamista.

Kaikki koko maailmankaikkeudessa (jo nykyisen tieteen kvanttifysiikan mukaan) on tietyn luomisen energian logiikan mukaista, me emme vain lineaarisesta millimetrijärjestelmästäme käsin useimmiten hahmota sitä. Paitsi joskus, luovan energian läsnäolon aiheuttamassa flow-tilassa voimme kenties kokea häivähdyksen siitä armollisen kirkkaasta logiikasta, mikä meitä kaikkialla ympäröi. Tietoisuuden siitä, että meitä kannetaan, että olemme suojatulla matkalla koko ajan – tapahtuipa meille mitä hyvänsä, huolimatta niistä vastoinkäymisistä, joita koemme. Nuo luovat läsnäolon hetket ovat meidän ”madonreikiämme”, mahdollisuuksia transformaatioon, muutokseen. Ihminen kun ei usko kovin helpolla, koska oppiminen ei useinkaan ole kivutonta eikä kertaluontoista.

Meissä kaikissa elää ”parantajien heimo” – halusimme tai emme, useimmiten emme, koska se pakottaa vastuuseen omasta elämästä ja sen valinnoista. Syytä ei voi enää vierittää muiden niskoille. Meidän tulee luoda oma ryhmämme, näyttämömme ja esityksemme. Meidän tulee ilmaista itseämme – kaikessa potentiaalisuudessa. Parantajien heimolaisuuden tunnistaminen ja käyttöönotto itsessämme tulee olemaan ihmiskunnan suurin haaste – nyt ja tulevaisuudessa. Ja soveltavan teatterin tekijöillä olkoon lusikkansa napakasti tässä(kin) sopassa!

LÄHTEET

Bopp, M., and Bopp, J. (2011). *Recreating the World, A Practical Guide to Building Sustainable Communities*. Calgary: Four Worlds Press.

Frantsi, T., Pässilä, A., and Parjanen, S. (2008). Luovuusmenetelmät innovaatioprosessissa teoksessa *Innovaatiopolitiikkaa järjestelmien välimaastossa*. Toim. V. Harmaakorpi ja H. Melkas. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Koskela, V. (2008). Teatteri-ilmaisu työmenetelmänä teoksessa *Starttivalmennus, taiteen tekemisen keinoin kohti elämää*. Toim. S. Järvelä, E. Joutsu, V. Koskela ja T. Natri. Tampere: Valta-kunnallinen työpajayhdistys ry.

Koskela, V. & Goldman Schuyler, K. (2016). Koskela, V. Experiences of Presence as a Key Factor Towards Sustainability Leadership. *Journal of Leadership Studies*.

Koskela, V., Oikarinen, T. & Melkas, H. (2015). Creating social innovation: Approaches to community development in a social enterprise. Retrieved from <http://www.diak.fi/tyoelama/Julkaisut/c-sarjajulkaisut>

Pettersson, J. (1996). Shamaaneja, sankareita ja arkkityyppejä. Myyteistä C.G.Jungiin ja poikkeaviin tajunnantiloihin. Norja: Oy Aquarian Publications.

Scharmer, O. (2009). *Theory U – Leading from the Future as It Emerges, The Social Technology of Presencing*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers Inc.

Senge, P., Scharmer, C.O., Jaworski, J., and Flower, B.S. (2004). *Presence, Human Purpose and the Field of the Future, Exploring Profound Change in People, Organizations, and Society*. New York: Crown Business, 2004.

3. ERITYISEN HYVÄÄ TAIDETTA – HAVAINTOJA OHJAAJUDESTA ERITYISRYHMIEN KANSSA

Jarmo Skön

Teatteri-ilmaisun ohjaajan työ on vuonna 2016 moninaista ja muuttuvaa. Työskentely soveltavan taiteen kentällä on jatkuvassa murroksessa. Ohjaajuuden identiteetti muotoutuu aina uudestaan työnkuvan muuttuessa. Taiteellista toimintaa ja sen tavoitteita määritellään yhä tarkemmin, projektiluontoinen- ja täsmärahoitteinen toiminta raamittaa sisältöjä yhä yksilökohtaisemmaksi ja tuotteistetuimmaksi. Puhutaan paljon taiteesta lähtöisin olevista menetelmistä, joiden kautta eri tyyppisiä ihmisryhmiä ja yhteisöjä lähestytään. Ehkäpä on oikeasti huomattu, että taide tuottaa hyvinvointia.

Muutos on myös selkeästi siinä, että eri tyyppiset erityisryhmät ovat nousseet toiminnan keskiöön ja jopa perinteisemmässä teatterityössä, kuten harrastajateattereissa, erityisyyttä on pitänyt alkaa ottaa huomioon uudella tavalla. Keskustelua käydään myös siitä, mitkä ovat oikeat nimikkeet taiteelliselle työskentelylle: puhutaan mm. yhteisötaiteesta, osallistavasta taiteesta, taidekasvatuksesta, hyvinvointitaiteesta, jopa hoivataiteesta.

E erityisen kärkeästä keskustelu tuntuu olevan, kun puhutaan siitä, miten taide yhteisöjen parissa näyttäytyy. Onko taide itsessään enää merkityksellistä, kun hyvinvointiin liittyvät tavoitteet nousevat etusijalle ja muokkaavat työskentelyn suuntaa? Onko taide enää vain väline jonkun muun saavuttamiseen ja vähentääkö tällainen työskentely taiteen itseisarvoa?

Jokainen ihminen on taiteilija

Tämä kaikki keskustelu ja määrittely saa minut välillä epätoivon partaalle. Olen valmistunut vuonna 2007 teatteri-ilmaisun ohjaajaksi ja edelleen minun on välillä vaikea hahmottaa sitä,

miten oma taiteilijuuteni näyttäytyy itselle ja muille, varsinkin kun sitä kovin hanakasti halutaan määritellä ulkopuolelta.

Omat lähtökohtani taiteilijuuteen ovat kuitenkin hyvin yksinkertaiset. Mielestäni taiteen tekeminen ja kokeminen kuuluvat kaikille. En ole koskaan kokenut tarvetta pysähtyä miettimään tarkemmin, kenen kanssa taidetta teen tai haluaisin tehdä, sillä itselleni tärkeimpänä keskiössä on juurikin ollut ajatus siitä, että taide on meissä kaikissa koko ajan läsnä. Jokaisella ihmisellä on tarve ja kyky luovaan ilmaisuun ja ajatteluun. Jokaisella ihmisellä on myös oma erityislaatuinen tapa nähdä, kuulla, havaita ja kokea todellisuutta. Kukaan muu kuin kokija itse ei myöskään voi tästä kokemusmaailmasta kertoa. Tämä tekee meidät ainutlaatuisiksi. Tämä on myös mielestäni lähtökohta taiteen synnylle ja siksi uskonkin, että jokainen ihminen on taiteilija.

Oma taiteilijuuteni taas syntyy toimiessani ryhmän luotsina ja moottorina. Joskus tehtäväni on yrittää avata ryhmän jäsenille uusia väyliä luovaan ajatteluun ja olemiseen, joskus taas yritän toimia heidän omasta kokemusmaailmastaan kumpuavan kertomuksen tulkkina. Ehkäpä siksi nimike 'yhteisötaiteilija' kuvaa parhaiten tämän hetkistä ammatti-identiteettiäni. Yhteisötaiteilija on ryhmänsä innostaja, tukija, kasvattaja, haastaja ja kannustaja.

Yhteisötaide on kohtaamisen taidetta

Tämän periaatteen takia olenkin halunnut tehdä työtä paljon myös erityisryhmien kanssa. En oikeastaan edes ajattele enää mitään ryhmää erityisenä. Ikä, vamma, ominaisuus tai henkilökohtainen tausta eivät määritä itsessään taidetyöskentelyn laatua. Oma intohimoni on työkennellä rajoja rikkovasti, uskaltaa kurkistaa ihmisten kanssa yhdessä taiteen kautta maailmoihin, jotka auttavat meitä näkemään ja ymmärtämään toisiamme. Uskonkin, että ihmisten erityisyydestä nousevan moniäänisyyden kautta taiteessa on mahdollisuus löytää uusia, tutkittomia tasoja, jotka tekevät kohtaamisesta taiteen ääressä mielenkiintoisempaa.

Kuva 1. Taideverstas Wärjäämön draamaryhmän näyttelijöitä esiintymässä W.O.M.-projektin performanssissa "Vammaisparkki" Tampereen keskustorilla keväällä 2015. Kuva: Jarmo Skön

Olenkin monesti määritellyt omaa työtäni kohtaamisen taiteeksi. Haluan tehdä taidetta ihmisten kanssa, siellä missä oikea elämäkin tapahtuu. Haluan olla mahdollistaja, jonka kanssa on lupa nostaa esiin ja jakaa erilaisia havaintoja maailmasta ja luoda sitä kautta jotain uutta. Taide tehdään ja koetaan yhdessä.

Taidetyöskentelyn suunnittelua aloittaessa palaan usein tekstiin, jonka jesuiittapappi ja psykoterapeutti Anthony de Mello on kirjoittanut:

”Kuunteleminen ja näkeminen ovat maailman vaikeimpia asioita. Me emme halua nähdä – me emme halua katsoa, koska me saatamme muuttua.

Herääminen ei vaadi energiaa, voimaa tai nuorekkuutta, ei edes paljon älyä. Kaikkein eniten tarvitaan valmiutta oppia uutta. Emme me pelkää tuntematonta, vaan tunnetun menettämistä.”

Tämä teksti sai minut jo opiskeluaikana havahtumaan. Miksi aito kohtaaminen on niin pelottavaa? Miksi taas on niin helppo olla ylipäänsä ajattelematta ja välittämättä? Kuinka erilainen minun todellisuuteni loppujen lopuksi on muiden todellisuuksiin verrattuna? Onko edes mahdollisuutta löytää yhtenäisiä totuuksia olemassaolosta? Voisiko meillä ihmisillä olla taiteen kautta mahdollisuus tutkia omia todellisuuksiamme ja sitä kautta löytää niistä jotain yhteistä ja samalla ymmärtää toisiamme paremmin? Voinko minä yhteisötaiteilijana olla linkki näiden totuuksien välillä?

Dialogin merkitys

Yhteisöteatterin pioneeri Pieta Koskenniemi puhuu devising-menetelmää pohtivassa kirjaan dialogisesta tilasta ja sen merkityksestä. Hän myös yhtyy kirjallisuustieteilijä Mihail Bahtinin ajatukseen siitä, että dialogi on ihmisenä olemisen päämäärä. Bahtin käyttää dialogisuuden rinnalla myös termiä ‘heteroglossia’, joka tarkoittaa rohkeutta asettua samuuden ideologiaa vastaan. *”Heteroglossiassa on eri ääniä, jotka laulavat eri tavoin samasta teemasta. Tämä on moniäänisyyttä, joka paljastaa elämän moninaisuuden ja inhimillisten kokemusten monimutkaisuuden”*. Tuo määritelmä tiivistää oman taiteellisen tavoitteeni yhteisötaiteilijana. Meidän ihmisten on astuttava pelkojemme yli, on uskallettava kohdata. Dialogissa voimme puhua ja vertailla omia ainutlaatuisia kokemusmaailmoitamme, siitä voimme oppia.

Dialogi on myös edellytys sille, että sananvapaus voi täydellisesti toteutua. Vapaus ilmaista ajatuksiaan on kaiken ydin, se on lähtökohta taiteen tekemisessä. Se on avain luovaan tilaan, toimintaan ja ajatteluun. Jokaisella ihmisellä on sanottavaa ja tarve peilata ajatuksiaan muuhun maailmaan. Omassa työssäni erilaisten yhteisöjen parissa olenkin huomannut, että taiteen tekijyyden kautta myös ne, joilla ei ole rohkeutta tai joilta kukaan ei ole ehkä osannut kysyä, ovat saaneet mahdollisuuden tuoda oman mielipiteensä esille. Ehkäpä tämäkin on yksi syy, miksi koen työskentelyn erityisryhmien kanssa tärkeäksi.

Itse pyrin rohkaisemaan ryhmiäni puhumaan omaa totuuttaan ja haluan työssäni korostaa, että jokaisen oma tapa hahmottaa maailmaa on yhtä arvokas. Haluan myös painottaa ryhmilleni dialogisen tilan merkitystä taidetyöskentelyssä. Dialogisuus taas mahdollistuu vain jos ihmisellä on turvallinen olo ja hän kokee olevansa arvostettu. Kiireettömyys myös edesauttaa dialogin syntymistä. Koskenniemi määrittelee dialogisuuden tilana, jossa minulla itselläni on mahdollisuus tehdä itseni näkyväksi ja ymmärretyksi muille, mutta samalla yritän puolestani nähdä

ja ymmärtää heidän näkökulmansa. Tätä kautta pystyn hahmottamaan itseäni ja suhdettani maailmaan. On siis tärkeä muistaa, että jos on olemassa vapaus, on olemassa myös vastuu. Sama dialoginen ajattelu toistuu myös kirjailija Sirpa Kähkösen määrittellessä sananvapautta:

“Sananvapaus vaatii itsensä kehittämistä. Se vaatii ennen kaikkea hallintaa, niin kuin kaikkien kehittyneiden työkalujen käyttö. Sillä sananvapaus ei ole päämäärä sinänsä, se on väline. On oltava sanottavaa, ja nimenomaan hallitusti muotoiltua sanottavaa yhteisölle, jotta voidaan puhua ansaitusta oikeudesta sananvapauteen.”

Uskonkin, että kohtaamisen ja dialogisen lähestymisen kautta pystyn yhteisötaiteilijana edesauttamaan sananvapauden toteutumista sekä antamaan ihmisille mahdollisuuden tutkia ja kyseenalaistaa omia ajatusmalleja ja havahtua näkemään maailma uudella tavalla.

Sosiokulttuurinen innostaminen

Mikä erityisryhmien taideohjaamisessa minua sitten kiehtoo? Uskon, että yksi syy tähän on, että monien erityisryhmien, kuten kehitysvammaisten ihmisten ja vanhusten, kanssa työskennellessäni koen toiminnan olevan jollain syvemmällä tasolla rehellisempää jo heti alkuvaiheessa. Jokaisen osallistujan yksilöllisyys on heti aidosti läsnä, kaikki ovat hetkessä kiinni ja ketään ei tarvitse miellyttää. Rehellisessä ilmapiirissä dialogisen tilan syntyminen helpottuu. Tämän kokemuksen takia olenkin nostanut vahvaksi perustaksi omalle ohjaajuudelleni sosiokulttuurisen innostamisen.

Suomessa menetelmää tutkinut ja siitä paljon kirjoittanut Leena Kurki määrittelee sosiokulttuurisen innostamisen tapana vahvistaa ihmisten herkistymisen ja itsetoteutuksen prosessia ja asettaa sen tavoitteeksi herättää ihmisten tietoisuutta, organisoida toimintaa ja saada ihmiset liikkeelle. Lisäksi innostamisen tavoitteena on sosiaalisen kommunikaation edistäminen, ihmisten vuorovaikutuksen lisääminen ja elämänlaadun parantaminen. Parhaimmillaan sosiokulttuurinen innostaminen mahdollistaa ihmisiä kasvamaan aktiivisiksi toimijoiksi yhteisönsään.

Mielestäni nämä ovat myös hyvä lähtökohta taiteelliselle työskentelylle, sillä innostamisen maailma törmäyttää ryhmän jäsenet henkilökohtaisen elämänsä ja kokemustensa kanssa. Rehellisyyden ilmapiiri voidaan kirkastaa ja valjastaa se aktiiviseksi toimijuudeksi.

Kenen taidekäsityksen mukaan toimitaan?

Useasti teokset, jotka syntyvät yhteisötaideprosesseissa, rikkovat perinteistä taidekäsitystä. Ne edustavat uudenlaista esitystapaa, joka selkeästi tuntuu linkittyvän ryhmän demokraattiseen työskentelytapaan, jossa taiteilijuus ja vastuu on onnistuneesti jaettu. Prosessi- ja ryhmälähtöisessä taidetyöskentelyssä on mahdollisuus löytää yhdessä aivan uusia esittämisen tasoja, samalla kun myös rohkeus kokeilla uutta kasvaa.

Tavoitteenani on pyrkiä samaan tehdessäni taidetta erityisryhmien kanssa. Olen kuitenkin monesti pysähtynyt prosessin edetessä pohtimaan sitä, kenen taidekäsityksen mukaan tässä toimitaan? Tuotanko minä ohjaajana esteettistä ja sisällöllistä materiaalia vai annanko sille mahdollisuuden kummuta osallistujista itsestään? Ohjaajan auktoriteetti saattaa monesti korostua, varsinkin jos kysymys on lyhytaikaisesta työskentelystä. Ryhmille ja myös minulle ohjaajana voi olla tällaisessa tilanteessa vaikea päästää irti totutuista esitystavoista.

Olen usein todennut, että kehollisen työskentely, kuten tanssi- ja liikeimprovisaatio, on auttanut minua löytämään ryhmän jäsenten kanssa oman, tasa-arvoisemman esityskielen. Tämä taas on edesauttanut dialogin syntymistä ryhmässä. Tutkija-tanssitaiteilija Raisa Foster nos- taakin kehollisuuden merkityksen esiin tanssi-innostamisen[®] menetelmästä kertoessaan: *”Taiteen tekeminen improvisoiden on yhteinen, dialoginen oppimisprosessi, missä sekä ohjaaja että muu työryhmä tunnistavat aina jotakin uutta itsestään ja toisistaan.”*

Foster painottaa myös sitä, että ryhmän ohjaajan tulee korostaa ryhmälleen, että tanssissa improvisoidusti ei saa vain esittää: on oltava läsnä ja tehtävä oikeasti. ”Oikeasti tekemisen” taso ja sitä kautta läsnäolon saavuttaminen näyttämöllä kiinnostaa myös itseäni. Sen kautta taidetyöskentely ryhmässä on vilpittömämpää. Prosessin aikana otamme vastaan sen, mitä meistä esiin nousee. Sitä kautta saamme näkyviin myös taideteoksemme ainekset. Muutimme yhdessä taiteilijoiksi.

Kenelle erityisryhmien taidetta sitten tehdään?

Kuten jo alussa totesin, keskustelu on tällä hetkellä kiivasta siitä, katoaako taiteen merkitys yhteisöissä tehtävissä taideprojekteissa, koska niiden tavoitteet nivoutuvat monesti ennem- minkin osallistujien hyvinvoinnin edistämiseen. Mielestäni taide ja hyvinvointi eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia ulottuvuuksia. Yhteisötaiteessa ryhmän tulee olla keskiössä prosessin aikana, sitä kautta heidän taiteilijuitensa mahdollistuu.

Taiteen hyvinvointivaikutusten merkitystä ihmiselle ei myöskään voi väheksyä ja uskon, että tämä on myös yksi syy miksi minä itse teen taidetta työkseni. Taidetta tehdessä koen olevani elossa! Hyvinvoinnin määrittelyssä täytyy kuitenkin pitää mielessä, että hyvinvointi ei tarkoita vain miellyttäviä tuntemuksia, vaan se on kokonaisvaltaisempi itsetuntemuksen olotila.

Foster avaa kirjassaan kehittämänsä pedagogista ajattelumallia, tunnustuksen pedagogiik- kaa: ”Tunnustuksen saaminen toisilta, mutta myös itseltämme on ihmisyyden eteenpäin ajava voima niin politiikan kuin henkilökohtaisen elämänkin suhteen. ... Tunnustuksen käsite on siis yhteydessä oikeudenmukaisuuteen.” Tämä ajattelumalli nivoutuu mielestäni vahvasti myös hyvinvoinnin saavuttamiseen. Jos koen olevani hyväksytty yhteisössäni, voin paremmin.

Siksi koenkin, että yhteisötaideprojekteissakin olisi merkityksellistä toteuttaa lopuksi edes jonkinlainen ryhmän yhteinen taiteellinen ”ulostulo”, sillä taiteellisen prosessin lisäksi myös teoksen esittämisen kautta osallistujilla on mahdollisuus tulla tunnistetuksi ja tunnustetuksi omassa yhteisössään. Samalle se on myös jälleen uusi keskustelun avaus, joka antaa myös kat- sojille mahdollisuuden peilata omaa kokemusmaailmaa tekijöiden kokemuksiin.

Ohjaajuuteni teesit

Minulla ei ole olemassa kovin konkreettista ohjaajan työkalupakkia. Ihmisten parissa työskentely opettaa itsessään. Tiettyjä lainalaisuuksia saattaa eri ryhmien toiminnasta löytyä, mutta ohjaajana tulee olla aina hereillä. Oma ohjaajuus on oltava koko ajan suurennuslasin alla ja itse yritänkin kehittää omia taitojani koko ajan enkä tyytyä jo opittuun. Siksi koen myös hieman vaikeaksi eritellä sitä, mitä teen eri tavoin erityisryhmän kanssa, kuin ns. tavallisen ryhmän kanssa.

Yhtenä tärkeimpänä lähtökohtana onnistumiselle pidän välitöntä ja turvallista työskentely- ympäristöä. Koska taiteelliset prosessit luovat monesti ryhmän jäseniin epävarmuuden tun-

netta, on hyvä luoda ryhmän kesken tiettyjä rutiineja ja yhteisiä sopimuksia kokoontumisten ympärille. Aidolle, dialogiselle kohtaamiselle on luotava suotuisat olosuhteet. Tällainen ympäristö mahdollistaa herkeystymisen tilan. Puhunkin siksi ryhmissäni usein jaetusta taiteilijuudesta. Minulle on erittäin tärkeää painottaa, että kaikki ryhmän jäsenet ovat yhtä lailla vastuussa sekä prosessista taideteoksen muotoutumisesta. Se mitä sanon, on yhtä merkityksellistä kuin se, mitä jätän sanomatta. Jokaisella meillä on merkityksellinen rooli ryhmässä.

Vammaistyössä puhutaan paljon yksilön tuen tarpeesta ja sen määrittelyn tärkeydestä. Tämä on käyttökelpoinen ajatusmalli, joilla voin lähestyä omia ryhmiäni yhteisötaiteilijana. Minun tehtäväni ryhmän ohjaajana on aistia se, mitä tukea kukin ryhmän jäsen minulta tarvitsee, jotta saisin aktivoitua heidät yhteiseen luovaan tilaan: Mihin he ovat menossa, mikä kysymys on jäänyt kysymättä, onko joku näkökulma jäänyt käsittelemättä? Ymmärränkö häntä todella? Sovellan osaamistani ja kokemuksiani ja tämän tuen avulla heillä itsellään on mahdollisuus nostaa oman potentiaalinsa esiin.

Ohjaajana minun on myös tärkeää tunnistaa omat asenteeni, jotta toimiminen erityisryhmien kanssa onnistuu. Jokainen ryhmäläinen on tärkeä kohdata kokonaisvaltaisena taiteen tekijänä. Kuvataiteilija Pirjo Roponen-Lunnas pohtiikin, että jos erityisyys nähdään vahvimmin määrittävänä tekijänä yksilön persoonassa, se voi myös toimia passivoivana ominaisuutena. Ryhmäläiset saattavat alkaa nähdä itsensä vain toiminnan kohteina, eikä dialoginen tila ryhmässä toteudu. Kysymyksen voi myös asettaa itselleen: Miltä sinusta tuntuisi, jos sinut määriteltäisiin yhden ominaisuutesi takia?

Ohjaajan pitää oikeasti luottaa ryhmänsä ominaisuuksiin ja kykyihin. Lisäksi tarvitaan ”vastustuskykyä”, sillä ryhmän henkilökohtaiset prosessit on pystyttävä muokkaamaan taiteen käyttöön, sillä yhteisötaiteessa ei ole tarkoitus tehdä terapiaa. Ohjaajalla on vastuu nähdä ryhmäläisten prosessit ja osata sekä tiukentaa että höllätä otetta tarvittaessa.

Ehkä tärkeimpänä ohjaajan ominaisuutena pidän ryhmälle ja työskentelylle omistautumista, iloa ja leikkisyyttä. Ne ovat merkittävä osa omaa ohjaajuuttani. Professori Kari Kurkela puhuikin Leikkivä teatteri -kirjassa, kuinka leikki ilmentää itseyyttä ja leikin välityksellä ihminen tutustuu itseensä ja maailmaan. Leikki rakentaa ihmistä. Kun heittäydyn ohjaajana itse leikkiin, muillakin on lupa tulla mukaan. Ja teatterihan on kokonaisuudessaan leikkiä.

Lopuksi

Taiteen merkitys ei maailmasta katoa. Yhteiskunta näyttäytyy tällä hetkellä niin epäoikeudenmukaisena ja raakana, että ihmisille on annettava mahdollisuus kohdata ja ymmärtää toisiaan paremmin. Taide on hyvä väline siihen ja yhteisötaiteen avulla taide ulottuu myös mikrotasolle erityisryhmiin ja sitä kautta puhuttelee myös yhteiskuntaa laajemmin.

Olen saanut työni kautta uskomattoman mahdollisuuden tehdä ja oppia, nähdä ja kokea elähdyttävää, erityisen hyvää taidetta. Samalla olen päässyt todistamaan myös ihmisissä tapahtuvaa havahtumista ja voimautumista. Onnistumista ja iloa, halua ja rohkeutta muuttaa maailmaa ja murtaa lukkiutuneita ajatusmalleja.

Taide voi muuttaa maailmaa ja minä pyrin omalta osaltani muuttamaan maailmaa siten, että pystyisimme näkemään ja kohtaamaan toisemme yhdenvertaisesti.

LÄHTEET

Foster, Raisa (2015): Tanssi-innostaminen – kohti yksilön ja yhteisön hyvinvointi

Koskenniemi, Pieta (2007): Osallistava teatteri: Devising ja muita merkillisyyksiä

Kurki, Leena (2003): Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka

Kähkönen, Sirpa: ote Yle Forumin puheesta 20.10.2015

Roponen-Lunnas, Pirjo: Kohtaamisen taide – yhteisötaiteen ideaaleja ja käytäntöjä, artikkeli TAHITI –Taidehistoria tieteenä –lehdessä 4/2013

Vehkalahti, Reetta (2006): Leikkivä teatteri – opas teatteri-ilmaisun ohjaajille

4. OLEN MONTA –YHTEISÖTEATTERI OSALLISUUDEN JA MONIANKKUROITUMISEN EDISTÄJÄNÄ

Eeva-Liisa Kiiskilä

“Piirsimme yhteisen kartan.”

On marraskuinen perjantai-ilta; lumeton, raikas ja pimeä, viikonlopun tuntu. Kävelen läpi puiston kohti Tullipakkahuoneen jyrkää ovea, joka on nielaissut sisäänsä yhdessä luomamme maailman; tiloja, jotka vievät paikasta, tarinasta ja tunteesta toiseen. Tyhjiä seinien sisällä on viikkojen aikana tapahtunut paljon. Tiiliseinien kylmyys on unohtunut liikkuessi, keskittyessä. Epäluulo ja hihitys ovat vaihtuneet tekemiseen ja yhteiseen olemiseen. Koululla oppilaiden ja esittävän taiteen opiskelijoiden ensimmäisellä tapaamiskerralla ruskeaan voimapaperiin piirretyt kehojen ääriviivat kipuavat seinillä ja katoissa antavat sisään astujalle viitteitä tulevast.

Piirsimme taas yhteisen kartan. Rajalla, On the Border -yhteisöteatteriteoksemme on rakentunut kuin salaa. No, Hille, muut Centrian ammattilaiset ja opiskelijat sanoisivat toista, mutta näin minä sanon; opettajan loka-marraskuinen joulukalenteri. Yksi oppilaistani joutuu sairaalaan ja ajatukset seikkailevat välillä tuohon huoneeseen, niin muidenkin. Mutta muutoin kaikki ovat paikalla,

kukaan ei ole poissa. Kun yhdessä tekemisen ilo ja se ujoinkin varmuus, ilmaisuun ja ilmaisemiseen avautuivat, ei open ole tarvinnut luuriin tarttua. "Moi, missä oot? Me ollaan täällä jo draama-hommissa. Kotona?Täh? Nukkumassa? Miksi? Äkkiä tänne, sua tarvitaan!" Lopulta tämän takana seisomme kaikki osallisina, eikä kukaan ole jäänyt ulkopuolelle. KAIKKI ovat täällä. Oppilaat ja opiskelijat sekoittuvat höpötyksen höpötykseen, enkä aina enää erota kieliä toisistaan. Open sydän kehää, kun kuulee nimiä mainittavan, nähdessään opiskelijoiden innostavan oppilaita oman heittäytymisen ja luontevien kohtaamisien kautta. Kirje:

"Hyvä Paolo Freire,

vuosi vuoden jälkeen olen kertonut opiskelijoille sinusta, sorrettujen pedagogiikasta ja sosio-kulttuurisesta innostamisesta. "Et voi innostaa, ellet itse ole innostunut." Tämä on niin totta ja vaikeina päivinä hoen sitä kuin mantraa... Jotkut ovat tunteneet sinut jo ennestään. Tiedän, että olisit ylpeä meistä. Teoriasi ja ajatuksesi sitovat kasvatuksen ja draaman, yhteisöteatterin saumattomasti yhteen. Tässä tietemme ja tekemisemme kohtaavat. Olet idolini ja pedagoginen ohjenuorani löytyy teoksistasi, kiitos!"

Takaisin maan pinnalle. Opiskelijat ovat "cool", me opet emme taida olla. Tätä jokainen teini tarvitsisi. Sama se sille, mistä on kotoisin. Alussa joistain esittävän taiteen opiskelijoista tuntui, että kommunikoinen on osan oppilaista kanssa suorastaan mahdotonta, kun ei ole yhteistä kieltä. Kuinka vimmatusti me tarraudumme joskus kieleen! Se oli silloin, nyt on toisin. Nyt jännittää ilta-näytös. Yhteisen kokoontumisen aika ennen esitystä! H-hetkeä ovat olleet yhteenlaskettuna kaikki yhteiset tapaamiset.

*Yleisöä tulee. Yleisöä tulee ja tulee ja tulee PALJON. Kääk! Pitääkö ovi laittaa lukkoon? Hille on keittänyt teetä, josta tulijat ilahtuvat. Hillen kädenjälki ovat mm. aistit: näe, kuule, haista, maista, tunne. Tapaan oppilaiden vanhempia, ystäviä, sisaruksia, naapureita, vanhoja oppilaita ja paljon muita. Tämä hetki tarjoaa taas parhaat puitteet kohtaamisille. Että tällainen vanhempainilta. Saahan muikkeen tyytyväisenä hymyillä, kun näkee, että tämä toimii? Näen, kuinka silmät kiertävät ympäri tilaa, vähitellen hämmennys eriskummallisesta koulusta ja opetuksesta projekteineen vaihtuu omakohtaiseksi ymmärrykseksi. Sinun lapsesi on tähti. Hän on korvaamaton osa kokonaisuutta, niin olet myös sinä. Esitys kuljettaa vaikeisiin asioihin, nauruun, sekä kaikkeen siltä väliltä. Voimmeko yhdessä tarjota toisillemme joltain elämän lohkolta pientä huolen hellitystä? Jaettuja kokemuksia, jotka siirtävät hetkeksi pelon, huolen ja kiireen taka-alalle. Mikä on sinulle tärkeää? Vuosi toisensa jälkeen **perhe**. He tai hän ovat nyt täällä. Sinua oppilaani, joka olet koko perheesi sumussa kadottanut, kuljen hieman lähempänä.*

"Koko ikäsi olet maailmanmestari. Olen tässä. Minussa on tulevaisuus."

Miksi olemme osallistuneet jo vuosia Centrian esittävän taiteen koulutuksen monikulttuurisen ohjaamisen opintokokonaisuuden projekteihin? Mitä kokonaisuudet ovat meille antaneet ja mikä on onnistuneen projektin tae? Millä tavoin yhteisöteatteri tukee osallisuutta ja moniankuroitumista? Näihin kysymyksiin etsin vastausta tässä artikkelissa. Tuskin voin kattavaa kuvausta antaa, yhteistyövuosia on takana viisi ja projektit ovat olleet moninaisia, mutta tarjoan teille välähdyksiä toiminnasta, josta olemme saaneet ammentaa useiden vuosien ajan. Vaikka yhteistyö koulutuksen päättymisen myötä loppuu, kokemukset ja sen kautta saatu oppi kantaa meitä tarttumaan uusiin mahdollisuuksiin. Väliotsikot on poimittu viimeisimmän yhteistyöprojektimme aikana syntyneestä runokokoelmasta "Mikä tekee minut onnelliseksi?", sekä vuosien aikana toteutettujen projektien nimistä.

Kiviniityn koulu Kokkolassa on reilu 300 oppilaan yläkoulu. Kiviniityn koulu on kaupunkimme ainoa yläkoulu, jossa annetaan maahanmuuttajien valmistavaa opetusta sekä joustavaa perusopetusta; kotoisammin sanottuna koulussamme on valo- ja jopo-luokat. Valmistavalla luokalla oppilaat ovat vasta saapuneet Suomeen ja aloittavat suomen kielen opiskelun, samalla opiskellen henkilökohtaisen opinto-ohjelmansa mukaisesti muita oppiaineita. Joustavan perusopetuksen luokalle eri kieli- ja kulttuuritaustainen oppilas voi hakea seitsemännän vuosiluokan jälkeen. Jokaisella jopo-luokan oppilaalla on myös henkilökohtainen oppimissuunnitelma, sillä Suomessa oloaika vaihtelee paljon. Jopo-luokalla on mahdollisuus saada henkilökohtaista tukea kokonaisvaltaiseen opinnoissa menestymiseen. Painotuksena opinnoissa ovat työelämä ja jatkokoulutus. Molemmilla luokilla tekemällä oppimisen mahdollisuus ja moninaiset oppimisympäristöt korostuvat. Jokainen valon ja jopon oppilas suorittaa opintoja myös suomenkielisisä yleisopetuksen luokissa. Perusopetuksen päättövaiheessa Suomeen muuttaminen tuo omat haasteensa, joihin toiminnalla pyritään vastaamaan. Suinkaan pienin tavoite ei ole suomalaisen yhteiskuntaan osalliseksi tuleminen.

Uudessa opetussuunnitelmassa, joka astuu voimaan syksyllä 2016 alakoulujen osalta ja syksyllä 2017 yläkoulujen osalta, korostetaan kokonaisvaltaista, ilmiölähtöistä oppimista, jossa moninaisilla oppimisympäristöillä on tärkeä roolinsa. Haluan nostaa esille uudesta opetussuunnitelmasta oppilaan oikeuden liikkumiseen ja liikkeeseen oppimisen tukena. Draamatyöskentelyssä liike on poikkeuksetta tekemisen ytimessä.

Yhteistyöprojektit ovat toteutuneet aina syyslukukauden aikana, yleensä loka-marraskuun aikana. Luokissa ryhmytyminen on saatu vauhtiin, mutta turvallisen ja arvostavan oppimisympäristön luomiseksi nämä taideprojektit ovat sijoittuneet juuri oikeaan kohtaan: elokuussa koulun ja arjen aloitus, syyskuussa yhteinen leirikoulu, loka-marraskuussa taideprojekti.

Miten saamme luotua nuorelle pystymisen ja onnistumisen tunteen uudessa ympäristössä, jossa kielellisesti itseilmaisu suomeksi on vielä haasteellista? Olet varmasti koettanut joskus kertoa vitsiä tai esittää napakasti mielipiteitäsi kielellä, jota osaat jonkin verran tai vain vähän? Turhautumisen tunne on taattu. Draaman kautta oppija voi monipuolisesti tuoda esille persoonaansa, joka on vuorovaikutuksessa ja itsetunnon kannalta tärkeä seikka.

“Avaruudella voi hyppiä.”

Miten erilaiset oppimisympäristöt vaikuttavat oppijaan? Draamaprojekteissamme olemme ensimmäisen kerran tavanneet oppilaille tutussa paikassa, koululla, jonka jälkeen tapaamispaikkana on ollut Centrian järjestämät tilat, jotka poikkeuksetta ovat olleet koululuokkaan verrattuna hyvin erilaisia. Tila vaikuttaa ihmiseen. Koululta poistuessamme on helpompi heittäytyä uuteen ja venytellä omia rajojamme itseilmaisun osalta. Yksi tekijä liittyy sosiaaliseen kontekstiin: turvallisessa, sopivan kokoisessa sosiaalisessa ilmapiirissä sinun ei tarvitse miettiä, mitä ne kaikki muut 290 oppilasta ajattelevat tästä. Tila on aika poikkeuksetta ollut myös avoin ja hyvin vähän kalustettu. Tämä antaa mahdollisuuden liikkeeseen ja tilan luomiseen lopulta halutunlaiseksi tunnelmaltaan ja funktioiltaan. Kouluilla tehdään työtä monimuotoisten tilojen suhteen olosuhteiden sallimissa puitteissa, mutta muutos on hidasta.

“Puhumme kuin kuu.”

Miten haluat tämän otsikon ymmärtää? Ohjaan sinut ajattelemaan sen liikettä; ympäri ja ympäri. Millä tavoin liike auttaa oppimaan? Miksi liike tukee oppimista? Usean oppijan kohdalla

liike tukee tiedollista ja taidollista oppimista, kognitiivisia prosesseja. Draamaharjoituksissa on usein liiku-puhu-liiku -muoto tai puheeseen yhdistetty liike. Esimerkiksi liikkeen keskeyttävä lyhyt sana tai lause, vaikkapa toiselle esittäytyminen, tarjoaa kielenoppijalle toistoa ja liikkeen aikana aikaa prosessoida lyhyesti jo puhuttua ja valmistautua seuraavaan tilanteeseen. Kieli tarttuu kehoon kiinni. Oletko nähnyt ihmisiä, jotka tiukasti pohtiessaan kävelevät edestakaisin tai esimerkiksi heiluttavat kynää? Tämä on oikea keksijän liikekielen stereotypia ja siitä huolimatta liian vähän hyväksikäytetty oppimisen ja ajattelun tuki.

Kun tähän lisätään toiminnassa mukana oleva vuorovaikutus ja yhteisö, nähdään harjoitukset taas eri näkökulmasta. Vapaamuotoiset keskustelutilanteet voivat olla monelle kokemuksina hermostuttavia. Kuinka tehdä aloite? Mitä jos puhunkin pojan kanssa? Osaanko keskustella asiasta miten tahtoisin, jos sanat loppuvat? Miten voi kohteliaasti lopettaa keskustelun? Yksinkertaisten draamaharjoitusten myötä moni jännitystekijä jää pois. Toimintaa ohjaa henkilö, joka antaa vuorovaikutukselle selkeän rungon ja ohjeet. Nyt ei tarvitse kantaa vastuuta vaikkapa keskustelun ylläpitämisestä ja se jännitys, joka on läsnä, on usein helpompi käsitellä liikkeessä kuin paikallaan pysyen.

Suomea toisena kielenä opetellessa (eli suomea suomenkielisessä ympäristössä) erilaiset oppimisympäristöt ja moninaiset kielen puhujat ovat hyvin tärkeitä. Centriassa opiskelien vaihto-opiskelijoiden osalta käytetty kieli on ollut englanti. Draamaprojektien aikana erityisesti vuorovaikutustaidot ja suomen (ja englannin) kielen puhuminen ja kuuntelemisen taidot edistyvät. Uutta kieltä opetellessa elämä on yhtä draamaa! Vaatii kuitenkin rohkeutta ottaa käyttöön eleet, ilmeet ja kehollisuus. Näiden taitojen harjoittamiseen ja itseluottamuksen keräämiseen draama on erinomainen työkalu. Toisille oppijoille se on hyvin luontevaa ja draamaharjoitusten kautta kannustetaan ottamaan tämä osaaminen käyttöön. Vuorovaikutustilanteissa tärkeintä on tulla ymmärretyksi, silloinkin kun se vie aikaa. Ei voi heittää kirvestä kaivoon, jos et tiedä muutamaa sanaa, puhujana tai kuuntelijana. Mitä abstraktimpi aihe on, sitä haastavampaa ymmärretyksi tuleminen on. Me suomenkieliset, joiden puheeseen eivät välttämättä eleet voimakkaasti liity, tarvitsemme samaa harjoitusta. Tämä kenttä on universaali ja tämän päivän esperanto. Kymmeniä esittävän taiteen opiskelijoita olen kannustanut, heidän kertoessaan kommunikoinnin vaikeudesta, joskus mahdottomuudesta: "Sinä olet tuleva draamakasvatuksen ammattilainen, sinä osaat ja pystyt. Älä kiirehdi, anna aikaa. Ota luovuus käyttöösi: eleesi, ilmeesi, piirrä ja improvisoi. Sinä jos kuka pystyt siihen." Draama avaa ovia luovaan oppimiseen ja erilaisten oppimistekniikoiden hyväksi käyttämiseen unohtamatta aikaisemmin oppittuja malleja. Koulussa oppimisen kannalta tästä on ollut paljon apua.

"Minä olen."

Mitä voi vastata kysymykseen, mistä sinä olet kotoisin? Joidenkin osalta vastaus on selkeä ja helppokin vastattavaksi. Mitä jos olet syntynyt Suomessa ja edelleen sinulta kysytään tämä hyväntahoinen kysymys säännöllisesti? Toki kotikulttuuri ja äidinkieli ovat moninaiset, mutta muuta kuin Suomi, et ole koskaan nähnyt. Mitä jos olet asunut seitsemässä eri maassa? Kiertänyt juuriesi lähiseutuja koko elämäsi ajan? Mitä on olla suomalainen? On tärkeää haastaa oppilaat vastaamaan siten kuin he tuntevat, sen sijaan, että he vastaavat, mitä heiltä odotetaan. Mikä tai kuka määrittelee sen, mistä sinä olet kotoisin? Sinä itse. Ajatukselle voi rohkeasti antaa tilaa ja aikaa, sillä se on aina osa yksilön identiteettiä.

Moninaista kulttuurien kirjoa ei suinkaan saa jättää huomioitta, mutta se täytyy tehdä yksilöiden ehdoilla. Oppilaiden kulttuurinen moniosaaminen ja kielitaito ovat arvokkaita asioita,

joita ei liikaa voi korostaa. Usein luonteva avaus, "puolueeton maaperä", kulttuureihin on löytenyt kielten kautta. Moniankkuroitumisella tarkoitetaan sitä, että voit heittää ankkurisi useaan tunnesatamaan. Juuret voivat kurkotella moniin maailman kolkkiin. Oma kuulumisen tunne on myös elävä, ei suinkaan stabiili. Voit vastata olevasi afgaani, turkkilainen ja suomalainen. Mistä olet kotoisin -kysymys ei ole passintarkastus. Draamaprojekteissa lähtökohtana on ollut tai teemaksi muodostunut jokin yleispätevä ja universaalisti yhdistävä teema, kuten "Mikä tekee minut onnelliseksi?" tai "Kohtaamisia erilaisissa tiloissa". Näin jokainen yksilönä on ollut osa prosessia, sen sijaan, että hänet olisi jo lähtökohtaisesti lokeroitu johonkin asemaan, me ja te -näkökulmasta.

Koulu ja luokat ovat itsessään sosiaalisia yhteisöjä, joissa täytyy tuntea itsensä hyväksytyksi ja päästä aidosti osalliseksi toiminnasta. Jos tässä yhteisössä, joka on oppilaan arjen ytimessä, olo on ulkopuolinen, miten voi tuntea olevansa osa suomalaista yhteiskuntaa yleensä ottaen? On käytettävä aikaa ja panostettava luottamuksen rakentamiseen, se antaa tilaa oppimiselle. Projektin kautta on alleviivattu kantamaamme asennemaailmaa, jossa nuoret kohdataan sellaisena kuin he ovat, yksilöinä stereotypisoinnin sijaan. Oma minä on jokaisella oikeus määrittellä itse. Draamaprojektit ovat siis toimineet monimuotoisen identiteetin tukemisen ja ryhmäytymisen välineenä, joka on tie kohti osallisuutta.

"Vene alkaa keinoa, minua pelottaa."

Aikaisemmasta koulukulttuurista johtuen oppilaalla voi olla hyvinkin perinteinen käsitys oppimisesta. Opettaja opettaa, oppilas vastaanottaa. Opettajalla täytyy olla oikeat vastaukset. Opetellaan paljon ulkoa. Ulkoa opittua testataan. Koko luokka etenee samaa tahtia. Joissain maissa taito- ja taideaineiden opetus on hyvin marginaalista, "fakta-aineet" ovat oleellista, muu on enemmän tai vähemmän turhaa. Oppilaan siirtyessä suomalaiseen peruskouluun ajatusmalli on toisenlainen. Muun muassa oma-aloitteisuus, luovuus, päättelykyky, tiedon etsiminen ja kriittinen suhtautuminen siihen ovat avainasemassa tiedollisen osaamisen lisäksi. Opetusta tulee eriyttää mahdollisuuksien mukaan, jotta haastetta olisi jokaiselle riittämiin; ei liiaksi, eikä liian vähän (helpommin sanottu, kuin tehty). Tutki ja pohdi! Tähän oppimisen ajatukseen ei ole aina helppo liittyä. Alkuun on vaikea hahmottaa, mitä oppijalta odotetaan. Paljon helpompaa olisi, jos vain nyt saisin sen oikean vastauksen. Aikaisemmin vääristä vastauksista on rangaistu, joten uusi oppimisen ideologia voi myös pelottaa.

Draaman kanssa työskennellessä ei ole oikeita tai vääriä vastauksia. Draaman kautta oppilaita on etäytetty tehokkaasti aikaisemmin opitusta oppimisen mallista. Drama avaa aistit monialaisesti oppimiselle: kuuntele, puhu, etsi, mieti, katso, keksi, luo, tunne... Skaala on rajaton.

"Minä haluaisin olla lapsi, koska en nähnyt millainen olin."

Opettajana yksi oivallus, jonka olen saanut toimintaa seuratessa, on tunnetaitojen harjoittelun mahdollisuus draaman kautta. Tunnetaitojen harjoittelu ei yläkoulussa saa suurta roolia. Moni yläkoululainen oppilas osaa taitavasti ilmaista itseään ja tunnistaa myös muiden tunteita. Tämä on kenttä, jonka osalta kukaan meistä ei ole koskaan valmis. Toiset tarvitsevat näiden taitojen harjaanuttamiseen vielä paljon tukea yläkouluikäisenä. Nyt en puhu vain eri kieli- ja kulttuuritaustaisista oppilaista. Nämä huomiot perustuvat arjen toiminnan ja vuorovaikutuksen kokemuksiin, joiden kautta työvälineitä tunnetaitojen harjoittamiseen on täytynyt lähteä etsimään. Erityisesti oppilailla, joilla tausta on traumaattinen ja nuorelle mielelle elämänpolulla on ollut kohtuuttomasti vastoinkäymisiä, draamaharjoitusten kautta voi turvallisesti harjoit-

tella muodostamaan ja tunnistamaan erilaisia tunnetiloja: vihainen, onnellinen, hermostunut, rakastunut, surullinen... Nämä oppilaat tarvitsevat moniammatillista tukea, mutta on tärkeää harjoitella näitä asioita myös kouluarjessa, tässä tapauksessa esimerkkinä draamaprojekti.

Usein myös leikki ja leikkiminen ovat jääneet sivuosaan selviytymiskamppailussa. Leikkimisen kautta harjoitellaan monia asioita. Varhaislapsuutta ei voi antaa kenellekään uudestaan elettäväksi, mutta mahdollisuuden leikkiin ja leikkimielisyyteen voi. Myös aikuisten ja nuorten maailmassa on paikkansa leikille. Noin puolet eri kieli- ja kulttuuritaustaisista oppilaistamme saapuu kouluunne kiintiöpakolaisina. Taustalla on menneisyys, jossa epävarmuustekijöitä on ollut paljon ja pelko läsnä. Tuon syvälle juurtuneen tunteen herraksi on vaikea päästä.

“Koin, tein, tunsin, hämmästyin, maistoin, haistoin.”

Meillä on ollut etuoikeus työskennellä draaman ammattilaisten ohjauksessa, innostuneiden teatteri-ilmaisun ohjaaja -opiskelijoiden kanssa useampana vuotena. Yksittäisenä opettajana minulla ei olisi ollut mahdollisuutta nuorille tätä kokemusta antaa. Sain olla osallisena hetkissä, joista koostui jokaisen oppilaan uudenlainen oppimisen kaari. Vuosien aikana ei ole ollut yhtään oppilasta, jolle ei olisi löytynyt projektista sellaista roolia tai tehtävää, jonka kautta kokemuksesta on tullut mieluisa. Roolilla tarkoitan omaa paikkaa produktiossa ja prosessissa kohti ensi-iltaa. Oman tehtävän kautta vastuun ottamisen tärkeys ja taito korostuvat. Sitä en väitä, etteikö muutamia polkuja olisi ollut myös kivisempiä. Myös opiskelijaryhmät olivat monikulttuurisia, jonka kautta kulttuuristen seikkojen huomioon ottaminen oli luontevaa ja osa arkea. Seurasin satoja hetkiä, joissa oppilaat keskustelivat opiskelijoiden kanssa, vapauttavia naurun remahduksia ja kokemusten vaihtoa.

Yksi projektin onnistumisen edellytys on myös moniammatillisen yhteistyön sujuvuus ja avoimuus lain sallimissa puitteissa. Koulua sitovat tarkat salassapitopykälät, jotka turvaavat yksilön oikeuksia. Mutta yleisluontoisesti käytännön seikkoja on hyvä jakaa. Kulttuuritaustat tai esimerkiksi traumat kulkevat nuorten mukana. Kokonaisuutta suunniteltaessa ja toteutuksen aikana voi tuoda esille mahdollisuuksien mukaan teemoja tai toimintamalleja, jotka voivat olla liian vaikeita kohdattavaksi tässä hetkessä, vahvuuksia tai spesifejä harjaannuttamisen kohteita. Draaman ammattilainen näkee toiminnan oman osaamisensa ja taiteenalansa kautta, mutta myös pedagogisesta näkökulmasta. Luottamus toisen osaamiseen on ollut vapauttavaa ja rinnan työskentely opettanut uutta molemmin puolin.

LÄHTEET

Freire, P. & Horton, M. 1990. *We make the Road by Walking: Conversation on Education and Social Change.* (Ed. Bell, B., Gaventa, J., & Peters, J.) Philadelphia. Temple University Press.

Väliotsikot yhteistyöprojektien nimiä, sekä viimeisimmän Rajalla – On the Border aikana valmistuneesta yhteisörunoteoksesta (ei saatavilla julkisesti).

5. NYKYTAIDEKASVATUKSELLA KOHTI EKOSOSIAALISTA OIKEUDENMUKAISUUTTA

Raisa Foster

Modernia taidetta ja nykytaidetta käytetään usein arkikielessä synonyymeina toisilleen. Vaikka moderni tarkoittaa 'uutta', taidehistorian aikakautena se ei ole enää vallitseva trendi. Moderni taide liittyy modernismin aikakauteen, sen maailmankuvaan ja ihmiskäsitykseen. Modernismi ajoittuu 1800-luvun loppupuolelta 1900-luvun alkupuolelle, jolloin teollistuminen, kaupunkistuminen ja tieteiden kehittyminen oli voimakasta. Nykytaide juontaa juurensa 1950-luvun avantgardesta, ja se haastaa paitsi modernia taidekäsitystä myös laajemmin modernin yhteiskunnan normeja ja rakenteita, joita edelleen pidämme itsestäänselvyyksinä.

Ekososiaalisen oikeudenmukaisuuden (eng. EcoJustice, ks. Martusewicz et al 2015) viitekehys voi tarjota taidekasvattajalle teoreettisia välineitä oman toiminnan kehittämiseen kohti kriittisempää ja eettisempää pedagogiikkaa. Ekososiaalinen ajattelu lähtee liikkeelle siitä, että sekä sosiaalisilla että ekologisilla kriiseillä, esimerkiksi rasismilla ja ilmastonmuutoksella, on yhteiset juuret, jotka kiinnittyvät modernistiseen maailman ymmärrykseen. Ekososiaaliseen oikeudenmukaisuuteen pyrkivän kasvattajan tulisi tarkastella kriittisesti näitä modernismin "itsestäänselvyyksiä", kuten yksilökeskeisyyttä, välineellistämistä, kehitysuskoa, järkipäristämistä ja kulutuskeskeisyyttä sekä mies-, ihmis-, ja etnokeskeisyyttä. Tarkastelen tässä tekstissä näitä kahdeksaa käsitettä nimenomaan taiteen ja taidekasvatuksen näkökulmasta.

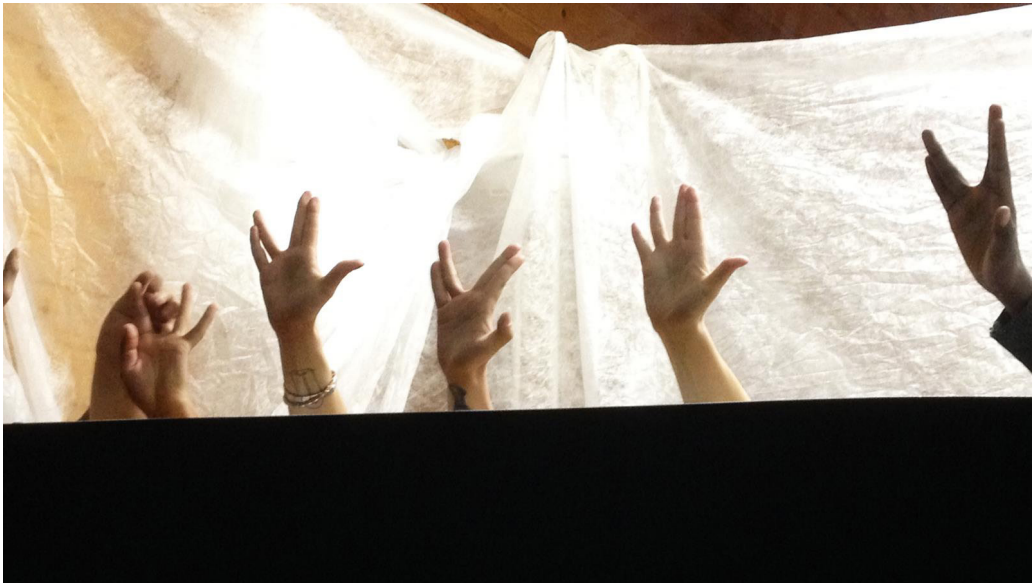
Individualismi eli yksilökeskeisyys voidaan haastaa taidekasvatuksessa erilaisten yhteisötaiteellisten hankkeiden kautta. Musiikki, teatteri ja tanssi ovat taiteenlajeja, jossa yhteistyö on luontevaa ja jopa välttämätöntä, mutta toisaalta myös näissä lajeissa nostamme esiin solistien, ohjaajien tai koreografien yksilösuorituksia ja puhumme yksittäisistä "taiteilijaneröistä". Teatteriesityksen valmistamiseen osallistuu monia eri alan ammattilaisia, mutta tekeminen ei silti ole välttämättä yhteisöllistä. Toisaalta teatteria voi kuitenkin tehdä myös yhteisöllisesti,

esimerkiksi siten, että ohjaaja ei vain ohjaa näyttelijöille valmiiksi kirjoitettua näytelmätekstiä, vaan hän valmistaa esityksen yhdessä ryhmänsä kanssa alusta alkaen. Myös kuvataiteissa erilaiset taiteilijakollektiivit ja anonyymit katutaiteilijat ovat yleistyneet taidekentällä.

Kuva 1. Teatteriesitys voi syntyä ilman käsikirjoitusta yhdessä ennakkoluulottomasti improvioiden. Teatteri-ilmaisuopiskelijat kokeilivat yhdessä vaihto-opiskelijoiden kanssa naamioteatterin mahdollisuuksia. Kuva: Raisa Foster

Myöskään taideteoksen autonomia, eli sen merkitysten avautuminen itsenäisinä ilman kontekstia, ei nykyisen taidekäsityksen mukaan ole enää keskeistä. Nykytaide pikemminkin hakee merkityksiä nimenomaan kontekstuaalisuudesta: sosiaalinen, poliittinen ja kulttuurinen ympäristö synnyttää teoksen lopulliset merkitykset. Usein nykytaide koetaan kuitenkin oudoksi ja vaikeaksi. Tämä johtuu siitä, että taiteen vastaanottaja tulkitsee teosta modernin taidekäsityksen mukaisesti. Hän etsii teoksen taustalta taiteilijan intentiota: mitä taiteilija yrittää teoksellaan sanoa? Hän odottaa, että teoksella on yksi merkitys, jonka tulisi aueta kaikille samanlaisena. Nykytaideteoksen merkitys ei useinkaan palaudu taiteilijan intention, vaan teoksen moninaiset, ja toistensa kanssa yhtä oikeat, merkitykset syntyvät taiteilija-teos-vastaanottaja-dialogissa. Taiteilija voidaan yhä useammin nähdä fasilitaattorina, joka kannustaa muita, yhteistyökumppaneitaan mutta myös yleisöä, kanssaan vastavuoroiseen keskusteluun.

Kuva 2. Monikulttuurisessa ryhmässä käsimerkkien avulla syntynyt esitys voi herättää keskustelua kulttuurisista eroista ja yhtäläisyyksistä. Kuva: Raisa Foster

Mekanismi tarkoittaa ajattelumallia, jossa uskotaan, että kaikki ilmiöt voidaan selittää syyseuraus-suhteiden kautta. Maailma nähdään ikään kuin koneena, ja sitä voidaan tarkastella ja hallita tyhjentävästi luonnontieteen tuottaman tiedon kautta. Taiteen eri muotojen jakaminen tiukasti tiettyihin lajeihin toistaa tätä mekanistista maailmakäsitystä. Nykytaiteelle tyypillinen monitaiteisuus haastaa taiteenlajien toisistaan poissulkevaa jaottelua yhdistämällä erilaisia ilmaisutapoja moniaistiseksi kokonaisteokseksi. Monitaiteellisella työskentelyllä pyritään kokonaisvaltaiseen taiteelliseen ilmaisuun, eikä vain yksittäisen taiteenlajin tekniseen esittelyyn. Yhteisötaideprojektit lähtevät liikkeelle ajatuksesta ”jokainen on taiteilija”. Uudenlaiset taiteen ilmaisukeinot ja erityisesti taideinstituutioiden, kuten teatterirakennusten ja museoiden, ulkopuolisten tilojen käyttö haastaa taiteen elitististä luonnetta ja tuo taiteen lähemmäs muuta elämää.

Progressivismi eli usko ihmisen jatkuvaan kehittymiseen ja esimerkiksi jatkuvaan talouskasvuun liittyy läheisesti mekanismiin. Modernismissa taideteoksen arvostus kohdistuu usein taiteilijan kykyyn osoittaa tietyn taiteenlajin hallintaa. Nykyään teknisen taituruuden sijaan arvostetaan taiteen potentiaalia vaikuttaa ja osallistaa laajempaa yleisöä. Modernin taidekäsityksen mukaisesti niin sanottu korkeakulttuuri pyritään pitämään erillään esimerkiksi kansan- ja populaarikulttuurista. Nykytaiteilijoiden mielestä taiteen ei kuitenkaan tarvitse olla vain vakavaa, vaan se voi olla myös viihdyttävää ja humoristista. Taideteoksen omaperäisyydellä ei myöskään ole enää itseisarvoa, vaan olemassa olevan muokkausta ja toistoa käytetään vuorovaikutuksen tehokeinona.

Taidekasvattaja voi haastaa modernistista taide- ja oppimiskäsitystä hylkäämällä ajatuksen taideopetuksesta vain taitojen harjoittamisena. Yksittäisten tekniikoiden sijaan taidekasvattaja voi kannustaa oppilaita rohkeisiin ja omaperäisiin kokeiluihin. Taidekasvattajan ei pidä tuskailta sitä, mitä oppilaat eivät osaa tai mitä resursseja ei ole käytettävänä, vaan innostua siitä, mitä kaikkea oppilaat osaavat ja mitä niillä resursseilla voidaan tehdä, joita on saatavilla. Esi-

merkiksi yhdessä valmistettava esitys voi tuoda esiin oppilaiden erilaisia taitoja, ja esitystilan puute voi innostaa valmistamaan teoksen yllättävään paikkaan vaikkapa kaupunkitilassa tai luonnonympäristössä.

Julkinen tila on yhä enenemässä määrin kaupallisten voimien hallitsema. Katukuvaa värittävät lukuisat mainokset, ja julkiseksi mieltämämme tilat ovat yksityisomistuksessa. Taideinstituutioiden, kuten museoiden ja teatterirakennusten, ulkopuolelle tehtävä taide voi haastaa paitsi taiteen elitististä luonnetta myös herättää keskustelua julkisen tilan käytöstä: kenellä on oikeus käyttää kaupunkitilaa ja mihin tarkoitukseen? Toisaalta taide julkisessa tilassa voi kyseenalaistaa myös vallitsevia sosiaalisia normeja: millainen käytös on sallittua ja mikä kiellettyä? Taiteelliset iskut kirjastoihin, liikennevälineisiin, kaduille ja puistoihin rikkovat normeja, mutta eivät välttämättä lakeja. Julkiseen tilaan tehtyyn taiteeseen voi kuka tahansa törmätä ilmaiseksi ja siten se haastaa tehokkaasti, myös taiteen, kaupallistumista. Jos uskomme, että julkinen tila kuuluu kaikille, ei erityisiä lupia taiteellisiin interventioihin edes tarvita. Useimmiten julkiseen tilaan tehdyt teokset, esimerkiksi graffitit tai performanssit, herättävät ristiriitaisia reaktioita: yksi voi olla utelias ja innostunut näkemään jotakin uutta ja poikkeavaa arkisessa ympäristössään, toinen taas ärsyyntynyt ja jopa vihainen kohdatessaan jotakin yllättävää kadulla kulkiessaan. Taiteen vieminen ulos taideinstituutiosta voi laajentaa taidekäsitystämme ja yhdistää taiteen kiinteämmäksi osaksi muuta inhimillistä elämää.

Modernismi perustuu *rationalismiin* eli kaiken järkipäätämiseen. Rationalismin mukaan totuus löytyy vain järkipäätämisen avulla. Taiteilijan kokeilut perustuvat aistivaraiseen työskentelyyn, ja siksi taide onkin erinomainen väline rationalismin kyseenalaistamiseen. Nykytaide ei pyri tuottamaan yksiselitteistä tietoa, vaan pikemminkin herättelemään monenlaisia tulkintoja erilaisissa katsojissa. Olemme tottuneet hahmottamaan maailmaa järkemme avulla, mutta taiteen moniaistisuus kutsuu tuntemattomaan. Rationaalinen ja universaali "totuus" ja "tieto" korvautuvat kehollisilla kokemuksilla ja niistä aukeavalla uudella ymmärryksellä. Taidekasvattaja voi parhaimmillaan tarjota oppilailleen tilaisuuksia kokea ainutlaatuisia "aisti-maailmoja", joista heillä ei ehkä järkeä korostavassa maailmassa muuten olisi tietoa.

Yhteisötaidetta tehdessään taiteilija voi yhdessä ryhmänsä kanssa lähestyä uuden teoksen luomista nimenomaan tekemisen kautta. Taiteilijalla ei tarvitse olla enakkoon tietoa teoksen lopputuloksesta eikä edes teemasta, vaan hän voi auttaa ryhmää tutkimaan maailmaa konkreettisten tehtävien kautta. Teemat ja teoksen aihe nousevat esiin tekemisestä. Taiteen tekemisen ei siis tarvitse lähteä liikkeelle valmiista ideoista ja niiden kuvittamisesta, vaan kehollisista harjoitteista ja ympäristön moniaistisesta havainnoinnista. Yhteisötaiteilijan tulee luopua pakonomaisesta tarpeesta kontrolloida prosessin kulkua ja lopputulosta ja heittäytyä havainnoimaan, mitä oleminen tässä ja nyt tuo esiin.

Kuva 3. Hiljentymällä ja sulkemalla silmät voimme opetella tarkastelemaan ympäristöämme muidenkin aistien kuin vain hallitsevan näköaistimme kautta. Kuva: Raisa Foster

Konsumerismi eli kulutuskeskeisyys on seurausta globalisaatiosta. Konsumerismi perustuu ajatukseen, että mahdollisimman suuri kuluttaminen on hyväksi taloudelle ja siksi myös ihmisten ja yhteisöjen hyvinvoinnille. Kuluskriittisyys on kuitenkin kasvussa, ja monet ihmiset kyseenalaistavatkin tarvettamme hankkia jatkuvasti lisää materiaalista omaisuutta. Kaupallisuutta ja kuluttamista vastaan voidaan taistella sekä taiteen sisällön että muodon keinoin. Jotkut taiteilijat kritisoivat markkinavoimia ja mainostamista esimerkiksi luomalla vastamainoksia. Taide "objektina" on korvautunut ajatuksella taiteesta "prosessina". Kuvataidekaan ei enää tarkoita vain myytäviä esineitä, kuten tauluja tai veistoksia, vaan yhä useammin kuvataiteilija luo installaatioita tai performansseja, jotka kutsuvat taiteen vastaanottajan kokemaan läsnäoloa yhdessä taiteen kanssa. Immateriaaliset eli aineettomat teokset elävät vain esityshetkellään.

Antroposentrismi eli ihmiskeskeisyyttä voidaan pitää suurimpana syyllisenä sille kehitykselle, mitä ihminen on aiheuttanut ekosysteemilleen. Ajatus ihmisen yliveraisuudesta muihin eläviin olentoihin nähden on yksi syvälle juurtuneista modernistisista asenteistamme. Monet ympäristötaitelijat pyrkivät teoksillaan löytämään yhteyden ihmistä suurempiin elementteihin. Teos voi rakentua yhteistyössä vaikkapa tuulen, lumen, auringonkierron tai eläimen kanssa. Useinkaan taiteilija ei voi täysin kontrolloida sitä, millaisen muodon teos luonnonvoimien käsittelyssä lopulta saa. Taide, jonka lähtökohtana on "enemmän kuin ihminen", kannustaa tarkkailemaan, todistamaan ja jakamaan – sen sijaan että taiteilija tai taiteen vastaanottaja tuottaisi ja kritisoisi taidetta tai pyrkisi omistamaan sen.

Androsentrismi eli mieskeskeisyys on läheistä sukua ihmiskeskeisyydelle. Se asettaa joskus tietoisesti, mutta usein vaarallisesti tiedostamatta, naisen alisteiseen asemaan mieheen nähden. Monet feministitaiteilijat ovat tutkineet, miten androsentrismi on vaikuttanut heihin henkilökohtaisella tasolla mutta myös yleisemmin yhteiskunnassamme. Mieskeskeiseen ajatteluun kuuluu heteroseksuaalin ja fyysisesti "kyvykkään" miehen ylistäminen ja näin ollen paitsi naisten myös kaikkien muiden "vähemmän kyvykkäiden" ihmisten, kuten vammaisten ja seksu-

aalivähemmistöjen työntäminen marginaaliin. Erilaisten kohderyhmien kanssa toteutetut yhteisötaideteokset voivat tuoda esille ääniä, jotka muuten vaiennetaan yhteiskunnassamme. Teokset voivat myös osoittaa sen, mitä kaikkea ihmiset osaavat ja haluavat tehdä, jos heille vain annetaan mahdollisuuksia toteuttaa itseään.

Etnosentrismi eli etnokeskeisyys on kolmas modernistiseen ihmiskäsitykseen liittyvä keskeisajattelun muoto. Etnosentrismi tarkoittaa ajattelua ja toimintaa, joka asettaa oman kulttuurin muiden kulttuurien yläpuolelle. Rasismi syntyy tämän ajattelukehikon pohjalta. Valkoisen rodun ylivoimainen luonnollistaminen voidaan nähdä paitsi orjakaupan historiassa myös tämän päivän eurooppalaisten asenteissa turvapaikanhakijoita ja pakolaisia kohtaan. Universalismi liittyy läheisesti etnosentrismiin, koska meillä on taipumus ajatella, että se mikä meille on ”totta”, on – tai ainakin pitäisi olla – se ”oikea” totuus kaikkialla maailmassa kaikille ihmisille. Moninaisen, paikallisen kulttuurisen pääoman esilletuominen voikin haastaa etnosentrismiä ja universalismia. Monikulttuuristen ryhmien kanssa toteutettavat projektit voivat aidosti tuoda esiin erilaisten ihmisten tarinoita, tansseja ja musiikkia. Tärkeintä on se, ettei muista kulttuureista tulevia ihmisiä kohdella vain eksoottisina maskotteina, vaan avaudutaan aitoon vuoropuheluun heidän kanssaan. Virkistävää on se, kun erityisryhmän kanssa toteutetussa teoksessa erottelujen sijaan nähdään myös inhimillistä samuutta ihmisten kesken.

Kuva 4. Monikulttuurisessa ryhmässä yhteinen kieli voi löytyä liikkeestä. Kuva: Raisa Foster

Feministiset, alkuperäiskansojen, mustien ja vammaisten luomat taidekampanjat, mutta myös muut alakulttuurien esiinmarssit, voivat kyseenalaistaa globalisaation aiheuttamaan taiteen ja viihteen yhdenmukaistumista ja tuoda esiin kulttuurista moninaisuutta. Modernismin pyrkimyksenä on luoda poliittisesti ”neutraalia” taidetta keskittymällä taiteeseen ”puhtaasti” taiteena. Nykytaide puolestaan tunnustaa taiteen olevan luonteeltaan aina poliittista. Siksi tai-

teilijan ja taidekasvattajan onkin tärkeä tiedostaa, mitä ja kenen politiikkaa hän toiminnallaan välittää. Parhaimmillaan taide ja siten myös taidekasvatus voi olla väline kriittisen ajattelun kehittämiseen.

Taidekasvatus nähdään useimmiten taiteellisen oppimisen lisäksi identiteetin tarkastelun ja sosiaalisen tiedostamisen projektina. Näin ympäristöhuolen aikakaudella taidekasvatuksella voi kuitenkin olla tärkeä tehtävä myös ekologisen tietoisuuden herättelijänä. Ekososiaalisen oikeudenmukaisuuden viitekehys voi auttaa näkemään sosiaalisten ja ekologisten ongelmien yhteyden ja antaa kasvattajalle välineitä modernistisen maailmankuvan ja ihmiskäsityksen haastamiseen.

Vaikka taidekasvatusprojektilla ei olisikaan selkeää poliittista agenda sisällöllisesti, esimerkiksi erityisryhmien oikeuksien puolustamista, voi nykytaideteos olla jo muotonsa puolesta radikaali poliittinen teko. Esimerkiksi interventiot julkisiin tiloihin voivat aiheuttaa tunnelman muutoksen ympäristössä ja sitä kautta vaikuttaa ihmisiin kokonaisvaltaisesti. Tunnelma koetaan aina välittömästi, eikä vasta käsitteellisen, järkipärisen ajattelun kautta. Todistaessaan taideteoksen luomaa tunnelmaa katsoja todistaa maailmaa sellaisenaan; hän ei arvioi teosta käsitteiden ja erilaisten kategorioiden kautta. Nykytaidekasvatus voidaan nähdä filosofian harjoittamisena, jossa kiinnostus suuntautuu ontologisiin eli olemassa olon kysymyksiin. Taidementioit voivat auttaa meitä näkemään asioita eri tavoin. Ne voivat auttaa meitä kommunikoimaan yli kieli- ja kulttuurirajojen, ja täten nostaa esiin uudenlaista tietoa ja kokonaisvaltaista ymmärrystä erilaisista ihmisistä ja moninaisesta maailmastamme.

Kuva 5. Tuulenvire kasvoilla, heinäkorsien rahina jalkojen alla, kaverin lämmin ja turvallinen käsi omassa. Taidekasvatus voi olla moniaistista maailman todistamista ilman tarvetta jatkuvaan järkipäristämiseen. Kuva: Raisa Foster

LÄHTEET

Foster, R. (2014). Egottomuuden kokemus tanssi-innostamisessa. Teoksessa Saari, A., Jokisaari, O.-J. & Värri, V.-M. (toim.) *Ajan kasvatusta: Kasvatustilastoia aikalaistieteestä*. Tampere: Tampere University Press.

Foster, R. (2016). Hiljainen kosketus – kohti ekofilosofista kasvatusta. Teoksessa Suominen, A. (toim.) *Taidekasvatusta ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Foster, R. (2012). Tanssi-innostaminen herkistäjänä keholliseen ymmärrykseen. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*. Vuosikirja 2012.

Foster, R. (2015). *Tanssi-innostaminen. Kohti yksilön ja yhteisön hyvinvointia*. Helsinki: Books on Demand.

Foster, R. (2012). *The Pedagogy of Recognition. Dancing Identity and Mutuality*. Doctoral dissertation. Tampere University Press.

Foster, R. (2013). Tunnustuksen pedagogia teatterikasvatuksessa. Teoksessa Jatta Juhola (toim.) *Draamalabra. Teatterin osaamiskeskus -hanke*. Suomen Nuorisoyhteisö.

Foster, R. (2012). Tunnustusta tanssien. *Kasvatusta* 2/2012. 43. vuosikerta, 126–134.

Martusewicz, R., Edmundson, J., Lupinacci, J. (2015). *EcoJustice Education. Towards diverse, democratic, and sustainable communities*. 2nd Edition. New York: Routledge.

Saari, A., Jokisaari, O.-J. & Värri, V.-M. (toim.) (2014). *Ajan kasvatusta: Kasvatustilastoia aikalaistieteestä*. Tampere: Tampere University Press.

Suominen, A. (toim.) (2016). *Taidekasvatusta ympäristöhuolen aikakaudella – avauksia, suuntia, mahdollisuuksia*. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Vadén, T. & Torvinen, J. (2014). Musical meaning in between. Ineffability, atmosphere and asubjectivity in musical experience. *Journal of Aesthetics and Phenomenology*, Vol. 1, Issue 2, 209–230.

Warr, T. & Jones, A. (2000). *The Artist's Body*. Edited by Tracey Warr, with a survey by Amelia Jones. New York: Phaidon.

6. MEETING POINT KOKKOLA - SOVELTAVAN TEATTERIN YHTEISPOHJOISMAINEN HANKE

Hilkka Hyttinen

Centria-ammattikorkeakoulussa aloitti syksyllä 2012 viimeinen teatteri-ilmaisun ohjaajien opiskelijaryhmä. Vakinaisessa opettajakunnassa oli tuolloin kolme henkilöä; koulutusohjelman johtaja Raisa Ekoluoma, esittävän taiteen lehtori Hilkka Hyttinen ja päätoiminen tuntiopettaja Minna Koivula. Työyhteisön ideointipalaverissa kävi nopeasti ilmi se, että linjan opettajat olivat innostuneita ja sitoutuneita kehittämään opetusta ja sen sisältöjä koulutuksen lopettamis- päätöksestä huolimatta. Kehittämistyön keskiössä oli toive tehdä näkyväksi teatteri-ilmaisun ohjaajan ammattitaitoa ja juurruttaa se Keski-Pohjanmaalle. Esittävän taiteen lehtorin työtehtävä oli ideoida ja suunnitella koulutusohjelman päätöksenä toimiva taidepedagogiikkaa kehittävä hanke, sekä hakea sille rahoitusta.

Taidepedagogiikkaa kehittävän hankkeen tavoitteena oli tuottaa Centrian esittävän taiteen koulutusohjelmassa opiskeleville viimeisille vuosikursseille laadukasta opetussisältöä ja avata väyliä työelämään. Tärkeää oli myös lisätä opiskelijoiden kykyä hyödyntää omaa kokemusta taiteellisen ja tutkimuksellisen työn lähtökohtana.

Hankkeen sisältö alkoi muotoutua kahden oivalluksen ympärille

1. Yhdenvertaisuus on ajankohtainen teema yhteiskunnassa. Maailmalla kyse on poliittisesta liikkeestä, joka on leviämässä myös Suomeen. Yhdenvertaisuudella tai esteettömyydellä tarkoitetaan kaikkien väestöryhmien yhtäläistä mahdollisuutta osallistua esimerkiksi kulttuuri-palveluihin tai taiteen tekemiseen
2. Erityisryhmien, kuten kehitysvammaisten tai maahanmuuttajien, vetämiseen tarvittavat valmiudet ovat osa teatteri-ilmaisunohjaajan ammattitaidon ydintä

Hankehakemus onnistui ja Kokkolassa käynnistyi syksyllä 2014 Centria-ammattikorkeakoulun hallinnoima Nordplus Horizontal-hanke nimeltään Meeting Point Kokkola. Horizontal-tuki mahdollisti erilaisten toimijoiden yhteistyön, jossa oli Suomen lisäksi mukana taiteilijoita ja taidepedagogeja Ruotsista ja Norjasta. Kaksivuotisen soveltavan teatterin hankkeen aikana kehitettiin erityisryhmille suunnattua taidetoimintaa.

Meeting Point Kokkola -hankkeen kaksivuotisesta historiasta käy ilmi, että siinä toimittiin kehitysvammaisten aikuisten, maahanmuuttajanuorten ja heidän vanhempiansa, sekä soveltavaa teatteria tekevien ja alaa opiskelevien kanssa. Kun katsoo alla olevaa listaa toteutuneesta toiminnasta, huomaa kuinka monipuolista se on ollut. Hankkeen työpajoissa, esityksissä, seminaareissa ja erilaisissa kohtaamisissa opittiin, paitsi uusia taitoja myös tutkittiin identiteetin rakentumista, erilaisuuden kohtaamista ja etsittiin eri väestöryhmien samankaltaisuutta erilaisuuden sijaan. Taidepedagogiikan kehittäminen oli kaiken toiminnan lähtökohta.

Yhteistyöstä kiittäen

Centria-ammattikorkeakoulu, Verk Produktjoner (NO), Keski-Pohjanmaan Opisto / Eväitä itseenäiseen elämään –kurssi, Kokkolan kaupunginteatteri, Magnus Jonsson (SWE), Tampereen Taidekasvatusyhdistys ry, Kehitysvammaisteatteri La Strada, Kiviniityn yläasteen JOPO- ja VALO –luokat vuosina 2014-15

sekä

Keski-Pohjanmaan opiston Virtaset-ryhmä ja ohjaaja Sari Hiltunen

Jyväskylässä, 25.9.2016

Hilkka Hyttinen

2012-2015 esittävän taiteen lehtori, Centria-ammattikorkeakoulu

2014-2016 projektipäällikkö, Meeting Point Kokkola -hanke

Meeting Point Kokkola -hankkeessa vuosina 2014-2016 toteutettu toiminta

2014

- Sharing Spaces yhteisöteatteri-esitys yhteistyössä Centria-ammattikorkeakoulun esittävän taiteen 4.vuosikurssi, North-South-South verkosto Umodzin afrikkalaiset vaihto-opiskelijat ja Kiviniityn yläasteen JOPO- ja VALO –maahanmuuttajaluokat. Projekti nivoi hankkeen opetustoimintaan (Yhteisöteatteri 2 ja Kokemus, tarinallisuus ja kirjoittaminen -opintojaksot).

2015

- Soveltavan teatterin seminaari aiheena: Erityisryhmille järjestettävä kulttuuri- ja taidetoiminta
- Kehitysvammaisteatteri La Stradan esitykset Kokkolan kaupunginteatterissa
- Kehitysvammaisten aikuisten ja teatteri-ilmaisun ohjaajien yhteinen liiketyöpaja vetäjänä ruotsalainen klovni, sirkustaiteilija ja yhteisöpedagogi Magnus Jonsson
- Teatteri-ilmaisun ohjaajien toteuttama teatteri-työpaja Keski-Pohjanmaan opiston kehitysvammaisille aikuisille
- I Pedagoginen kehittäminen -kesäkoulu soveltavan teatterin opettajille ja teatteri-ilmaisun ohjaajille aiheena: Pedagoginen kehittämistyö ja ammatillisen yhteistyön lisääminen
- On the Border yhteisöteatteri-esitys yhteistyössä Centria-ammattikorkeakoulun esittävän taiteen 4.vuosikurssi ja Kiviniityn ylä-asteen JOPO ja VALO –maahanmuuttajaluokat. Tässäkin hanke nivoutui opetustoimintaan (Monikulttuurisuus yhteisöteatterissa ja Kokemus dramaturgisen kokonaisuuden pohjana -opintojaksot)
- Norjalaisen Verk Produktjoner teatterin esitystyöpaja ja vierailu esittävän taiteen koulutus ohjelmassa
- Soveltavan teatterin seminaari aiheena Sosiaaliset tavoitteet pedagogis-taiteellisen toiminnan yhtenä lähtökohtana erityisryhmissä

2016

- II Pedagoginen kehittäminen -kesäkoulu aiheena: Soveltavan teatterin tulevaisuus, sekä taidepedagogiikan työpajat ja soveltavan teatterin esitykset
- Julkaisu, joka avaa erityisryhmille suunnatun soveltavan teatteritoiminnan eri ulottuvuuksia

KIRJOITTAJAT

Raisa Ekoluoma, TeM, on teatteriopettaja ja Laban / Bartenieff Liikeanalyttikko CLMA. Hän on opinnoissaan ja työssään erikoistunut keholähtöiseen näyttelijäntyöhön, somaattiseen liike-työskentelyyn ja tanssi-liiketerapeuttisiin menetelmiin. Hän on työskennellyt Centria-ammattikorkeakoulun esittävän taiteen koulutusohjelmassa lehtorina ja koulutusohjelmajohtajana vuosina 2010 – 2015. Tällä hetkellä hän toimii freelancer-taidepedagogina opetus- ja ohjaustehtävissä.

Raisa Foster, FT, on vapaa tutkija–taiteilija–kouluttaja. Hän on väitellyt filosofian tohtoriksi Tampereen yliopistosta. Hänellä on myös dance animateur -tutkinto Melbournen yliopistosta sekä taiteen maisterin tutkinto Aalto yliopistosta. Tällä hetkellä hän työskentelee tutkimusjohtajana Koneen Säätiön rahoittamassa Art-Eco-hankkeessa.

Hilkka Hyttinen on suorittanut fyysisen teatterin näyttelijäntutkinnon Nordisk Teaterskolesa Tanskassa, taiteilijan pedagogiset opinnot Teatterikorkeakoulussa ja valmistunut filosofian maisteriksi Tampereen yliopiston teatterin ja draaman tutkimus oppiaineesta. Hän on työskennellyt laajasti teatteritaiteen ja opetuksen parissa Suomessa ja ulkomailla. Tammikuussa 2016 Hyttinen aloitti viisivuotiskauden Jyväskylän kaupunginteatterin johtajana.

Eeva-Liisa Kiiskilä, KTM (lo & ao) on valmistavan luokan opettaja, eri kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksen koordinaattori sekä Kokkolan Maailmankoulun tiimivetäjä. Hänen työskentelynsä painotus on suomi toisena kielenä opetuksessa, sekä globaalikasvatuksen kentän kehittämisessä Kokkolassa.

Virpi Koskela, FM, teatteri-ilmaisun opettaja on suomalaisen soveltavan teatterin pioneereja, yhteisökouluttaja ja läsnäolotutkija. Hän viimeistelee parhaillaan filosofian tohtorin väitöskirjaansa läsnäolon kokemusten ja innovatiivisuuden välisestä yhteydestä. Hän on mm. perustanut Tampereelle Legioonateatterin, ohjannut sekä harrastaja- että ammattiteattereissa, opettanut useissa eri ammattikorkeakouluissa ja työyhteisöissä sekä toiminut organisaatiotutkijana ja projektipäällikkönä Lappeenrannan teknillisen yliopiston Lahden yksikössä. Yhteystiedot: info@lasnaolotila.com; www.lasnaolotila.fi

Jarmo Skön, teatteri-ilmaisun ohjaaja (AMK), sosiaalisen sirkuksen ohjaaja, tanssi-innostaja® Skön on vuonna 2007 Keski-Pohjanmaan AMK:sta valmistunut teatteri-ilmaisun ohjaaja ja soveltavan taiteen moniottelija. Hän toimii tällä hetkellä yhteisötaiteilijana, ohjaajana sekä kouluttajana ja hänellä on pitkä kokemus taiteen käytöstä (teatteri, sirkus, tanssi) erilaisten ryhmien kanssa (lapset, nuoret, kehitysvammaiset henkilöt, ikäihmiset, maahanmuuttajataustaiset henkilöt, työyhteisöt jne.) Skön myös esiintyy ja laulaa itse. Sköniä kiinnostaa eri taiteenlajeilla leikkittely ja poikkitaiteellinen työskentely. Hän haluaa myös löytää uusia lähestymistapoja tehdä sosiokulttuurista työtä.

Esittävän taiteen koulutusohjelman henkilöstö Minna Koivula, Hilkka Hyttinen ja Raisa Ekoluoma Keski-Pohjanmaan Opistolla, Meeting Point Kokkola –hankkeen toisen kesäkoulun päättyessä. Näin koulutusohjelman toiminta päättyy samoihin maisemiin, joista se aikoinaan alkoi. Virta vie eteenpäin, kohti uutta, silti tehtyä työtä unohtamatta.

SAMASSA TILASSA

Yhteisöteatteri osallisuuden mahdollistajana

Samassa tilassa – Yhteisöteatteri osallisuuden mahdollistajana -julkaisu koostuu neljästä artikkelista, jotka kuvaavat teatteri-ilmaisun ohjaajan työtä erilaisissa yhteisöissä, soveltavan taiteen ja taidekasvatuksen muuttuvalla työkentällä. Julkaisu on syntynyt Centria-ammattikorkeakoulun esittävän taiteen koulutusohjelman hallinnoiman Nordplus Horizontal Meeting Point Kokkola -hankkeen toimijoiden tuotoksena. Hankkeessa keskiössä oli taidetoiminta erityisryhmissä. Julkaisu avaa tämän näkökulman lisäksi taiteen ja hyvinvoinnin välistä suhdetta sekä osallisuuden kokemuksen vahvistamista taiteen keinoin. Äänen saavat niin ammatissa toimiva teatteri-ilmaisun ohjaaja kuin työelämän yhteistyökumppani.

Centria. Raportteja ja selvityksiä, 15

ISBN 978-952-7173-13-8 (PDF)

ISSN 2342-933X